

«Норуот
күүһэ —
көмүөл
күүһэ!»

ЭНГСИЭЛИ

12+

2017 сыл
Бэс ыйын
23 күнэ
Бээтинсэ
№ 54 (10606)

1935 сыл алтынны 5
күнүгэр төрүттэммитэ

Нам улуунун хаһыата

1996, 2005, 2009 сылларга
«Сыл бастыг хаһыата»

Бэс ыйын 22 күнэ —
Кутурбан күнэ

22 июня
День памяти и скорби
**ӨЛБӨТ ТЫННААХ
ПОЛК МАРША**

Атааннаах-мөнгүннээх
аан дойду энигэр
Атах ыар тыаһыттан
сир ийэ ньиргийэр:
Бойбуой маршынан
биир тэгник үктээннэр
Өлөрү билиммэт
полкалар иһэллэр.

Хос ырыата:

Олох, дьол туһугар
Охсупут дьоруойдар.
Өлүттэр тыннаахтар,
Тыннаахтар өлбөттөр.

* * *

Хахайдыы хапсыыга
хаанарын тохторбут,
Өһүөннээх өстөөбү
өрөгсөк түһэрбит,
Кыа хааннаах кыргызска
кыайылаах тахсыбыт
Өлөрү билиммэт
полкалар иһэллэр.
* * *

Сыллары куоһаран,
үйэни нөнгүлөөн,
Кыайылаах өрөгөй
гимнерин ньиргитэн,
Хотторбот хотойдор,
самныбат салааттар,
Өлөрү билиммэт
полкалар иһэллэр.
* * *

Кыһыл уот былаабы
халаанга тэлээрдэн,
Аан дойду бар дьонун
сэрииттэн сэртэн,
Эйэлээх олоххо
киэг суолу тэлэннэр,
Өлөрү билиммэт
полкалар иһэллэр.

СЭКИ

Чабылхай Максим
төрөөбүтэ 120 сылыгар

Бэс ыйын 21 күнүгэр улуус-
пут киинигэр, Нам сэлиэннэти-
гэр, уһулччулаах государствен-
най уонна политической деятель
Максим Кирович Аммосов тө-
рөөбүтэ 120, Саха сирэ Россия
судаарыстыбатыгар холбоспута
385, Саха АССР төрүттэммитэ
95, Саха республикатын кон-
ституцията ылыннылыбыта
25 сылларыгар, Дойду үрдүнэн
Экология, Республикада Эдэр
ыччат сылларыгар аналлаах
Үрүг Тунах ыһыах ыһылына.
Айылдабыт бэртээхэй күнү
бэлэхтээн дьон-сэргэ хото му-
һунна, дуоһуйа сынньанна.

рыбаева салайааччылаах Кыр-
гызстан делегацията, гуманист-
суруйааччы Чингиз Айтматов
уола Аскар Айтматов, Казахстан
республикатын И. Алтынсарин
аатынан национальной акаде-
миятын Киинин директора Л.С.
Сырымбетова уонна бэчээттэ-
һин киинин директора А.К. Та-
станова кэллилэр.

Үрүг Тунах ыһыахха ыал-
дыттары түмөр сомоҕо хаама-
ыны Россия үрдүнэн Экология
сыла биллэриллибитинэн, А.И.
Собакин салайааччылаах Нам-
наабы Айылда харыстабылын
инспекцията саҕалаата. Улуус
инники кэскиллэрэ «Айталы
Куо» эдэр ийэлэрин, кыргыттар-
ын, «Юность Якутии» оскуо-

зейин директора бэлиэтэннилэр.

Кырдыаҕастыын-эдэрдийн
илии-илиилэртэн ылсыннан
Үөрүү оһуохайын тартылар,
киэн туттар уоламмытын Ам-
мосов Максими уруйдаатылар-
айхалаатылар.

Эбиэттэн киэһэ «Дьоллоох
оҕо саас» оҕо үгүкүү-ырыа кол-
лективтарын эбэрдэ-түһүлгэ-
лэригэр, куонкурустарга, ат-
тракционнарга, «Өбүгэ үгэһин
утумнаан» фольклор көрүгүнэри-

СИЭНЭ МАКСИМ, КАЗАХ, КИРГИЗ ЫАЛДЫТТАРДААХ

Тэрээһин түүн 2 чааска күнү
көрсүү сизириттэн-туомуттан са-
ҕаланна.

10 чаастан М.К. Аммосов
аатынан болуоссакка уһулччу-
чулаах государственнай уонна
политической деятель М.К. Ам-
мосов пааматынньыгын үөрүү-
лээхтик арыыһы буолла.

Сарсыарда нэһиликтэр, тэ-
рилтэлэр сынньалан пааркаты-
гар түһүлгэлээн түстүлэр.

Сахалыы сайаҕас музыка
тыаһыар, диктордар чуор ку-
оластара ыраактан-чугастан
ыһырыллыбыт мааны ыалдыт-
тары бастыг олбоххо олордол-
лор. Киин түһүлгэ «Нам улуу-
һа» МТ баһылыга А. П. Атласов

маанылаах ыалдыттары кытта
киирэр. Бу күн улуус дьонун
үөрүүлэрин үллэстэ Ил Түмэн
председателэ А.Н. Жирков, СР
правительствотын председателэ
Е.А. Чекин, гражданскай уопса-
стыба институттарын сайдыы-
тын министирэ С.М. Гурьева,
М.К. Аммосов сиэнэ М.В. Ам-
мосов, Кыргыз Республикатын
президенын сүбэһитэ М.А. Ка-

ла үөрэнээччилэрин, «Ылдьаа
ыччаттара», «Махсыым ыччат-
тара» түмсүүлэрэ, нэһиликтэр
делегациялара Киин түһүлгэ
сэлэлии хаамтылар.

«Ньургунун» Үөдэй нэһили-
гин норуодунай хордарын, «Ду-
рай», «Добун» эр дьон вокаль-
най ансамбылларын толорууттар
«Нам улуунун өрөгөй ырыата»
ылланна. Күөх түптэни унаа-
рытан, сири-дойдуну арчылаан,
ыраастаан Аан Алахчын Хотун
туойда. Эрэкэ-дьэрэкэ оҕолор,
кыталык кыргыттар Саха си-
ригэр үөрүү-көтүү кэлбитин,
уйгу-бийан ыһыллыбытын бил-
лэрдилэр.

Алгыс сизэрэ-туома толору-
лунна. Нам улуунун Аҕа баһы-
лыга А.П. Атласов кырылыы
кыһыннар кымыс үрдүн охтордо.
Ыалдыттары кымыһынан айах
туттулар.

Улуус киэн туттар эр бөҕө-
лөрө, «Дыгын оонһууларын»
чемпиона, СР спордун маастара
Алексей Кутуков, «Дыгын оон-
һууларын» сүүмэрдир түһү-
мэтин кыайыылааҕа Антон Той-

тонов Ытык Дуоһаны баһылыкка
туттардылар, туруоруу сизэр-
туома толорулунна.

Салгыы СР бастакы прези-
денэ М.Е. Николаев эбэрдэ теле-
граммата аарылынна, улуус ба-
һылыга А.П. Атласов, Ил Түмэн
председателэ А.Н. Жирков, пра-
вительство председателэ Е.А.
Чекин, М.К. Аммосов сиэнэ М.В.
Аммосов, Кыргыз республика-
тын президенин сүбэһитэ М.А.
Карыбаева эбэрдэ тылларын
тиэртилэр.

Бу күн улуус үтүө-мааны
үлэһит дьонун наҕараадалааты-
лар. Ол курдук, Ил Түмэн пред-
седателин Махтал суругунан
С.Р. Габышева, Үөдэй нэһили-
гин «Сарыал» сынньанар киинин
директора; Ил Түмэн Бочуоту-
най грамотатынан уонна көмүс
чаһынан А.С. Алексеев, «НКТЭ»
машиниһа; «СР үтүөлээх быраа-
һа» аатынан К.Н. Шамаева, Нам
улуунун фтизиатр-бырааһа; Ил
Дархан грамотатынан уонна кө-
мүс чаһынан Г.В. Петров, «Граж-
данскай килбиэн» бэлиэнэн А.В.
Кириллин, М.К. Аммосов аат. Са-
ха сирийн государственноһун му-

гэр (оһуохайга, дэгэрэн ырыаҕа,
тойукка) күөн-күрөскэ, «Олон-
хо дойдугун түһүлгэтэ», «Саха
талба танһаһа», «Төлкөлөөх ыал-
2017» элбэх оҕолоох эдэр дьээ
кэргэттэр, «Куба Куо-2017» саха
кэрэ кыргыттарыгар анаммыт,
«Уруйдан, улуу убайыт, Аммо-
сов Максимыт!» Нам улуунун
уус-уран самодеятельноһун,
эдэр ыччатын эбэрдэ-кэнсиер-
ригэр, хапсаҕайга абсолютнай
күрэххэ, «Энгиэли Боотура»
күрэх иккис этаабыгар, фина-
лыгар, «Энгиэли бэлэҕэ» шоу-
кэнсиэргэ, «Үгүкүүлүүр үрүг
түүн» бырааһынныктыаҕы шоу-
программаҕа, «Түүнүгү Энгиэ-
ли» шоу-дискоотекага үгүс киһи
дуоһуйа сынньанна.

Өр күүтүлүбүт «Энгиэли
бэлэҕэ» шоу-кэнсиэргэ 3 ты-
һыныча миэстэлээх культурнай-
спортивной стадионна толору
киһи муһунна. Саамай сыана-
лаах бириискэ, «Hyundai Solaris»
массыынаҕа, Нам сэлиэннэтин
олохтооҕо Савва Жирков ылан
үөрүүтэ үксээтэ.

Анастасия КОРЯКИНА

СУРУТУУ - 2017

«Энгиэли», «Кыым» уонна «Туймаада» ха-
һыаттарга «Энгиэли-post» почтальоннарынан
уонна редакцияҕа бэйэтигэр 2017 сыл иккис ан-
аһыгар сурутуу ыһытылар.

«Кыымга»:
6 ыйга — 670 солк.;
3 ыйга — 335 солк.;
1 ыйга — 112 солк.

«Туймаадаҕа»:
6 ыйга — 1100 солк.;
3 ыйга — 550 солк.;
1 ыйга — 183 солк.

«Энгиэлигэ»:
6 ыйга — 600 солк.;
3 ыйга — 300 солк.;
1 ыйга — 100 солк.

Улуус киинигэр сурутууну уонна тиэрдиини 5 почтальон хаач-
чылар. Ол курдук:

1. Ульяна Алексеева — «Север-1», «Север-2» мкр. И. Виноку-
ров уул. илин энэрин хабар. 89681500499 тел.
2. Анна Слепцова — «Көччү», «Север-5», Ст. Платонов уул.
сорҕото киирэр. 89659972831 тел.
3. Александра Ядрихинская — Нам сэл. киин өттө киирэр.
89142279257 тел.
4. Игорь Винокуров — Салбанскай уул. арҕаа энэргэ киирэр.
89248690258 тел.
5. Николай Рыкунов — НПК-тан саҕалаан Даадар, Нэлэгэр
мкр.-нар киирэллэр. 89245634837 тел.

Бу нүөмэрдэргэ эрийэн суруттарар санаабытын этиг, оччобуна
«Энгиэли-post» почтальоннара дьэһитигэр, биитэр үлэһитигэр
тийиэн, «Энгиэли», «Кыым» уонна «Туймаада» хаһыаттарга су-
рутуохтара, от ыйын 1 күнүттэн аадырыска тиэрдиллэр.

«Энгиэли» хаһыат цифровой көрүгэр сурутуу

«Энгиэли»
хаһыакка 2017
сыл иккис ан-
аһыгар сурутуу
ыһытылар. Ре-
дакцияҕа кэлэн
дуоҕабар түһэр-
силлэр, суру-
тууну төлөнөр, электроннай поч-
та аадырыһа тиксэриллэр. Ха-
һыат PDF форматынан ааҕа-
чыга тиэрдиллэр.

Түгэ үгэс үөдүйдүн

«ТҮӨЛБЭБИТ» ОЛУС ТУҢАЛААХ

Намнаафьы «Түөлбэ» оҕо киинигэр кыраайы үөрэтэр куруһуок салайааччыта Семенова Надежда Ивановна туһунан суруйарга сананым. Бу олус боччумнаах, куруук тугу эрэ толкуйдуу сылдыар, бэйэтэ аҕыйах саҥалаах киһи ээрэри, киһи кэллэххинэ үөрэ көрсөр: «Оо, төрөппүтүм кэллэ», - диин куруһуогун хонугар киллэрэн, хайдах үлэли ололорлорун туһунан сонунун үллэстэр. Оҕолорун араас үлэлэрин көрдөрбүтүнэн, кэпсээбитинэн барар.

Ити куруһуокка мин сиэним сылдыбыта. Олус хайҕааччы. Бэлиэ миэстэлэргэ, музейдарга, сайынын түөлбэ иһинэн аһыллар лаабырга сылдыааччылар. Оҕо өйө-санаата, дьобура сайдарыгар, үлэбэ бэрээдэктээх, коллективка үөрэнэригэр олус туһалаах тэрилтэ.

Аны урут «Тимуровецтар» диин баар этибит. Мин эмиэ пионер, комсомол этим буоллаҕа. Билигин ааттара эрэ уларыан волонтердар диин буоллулар, быһыылаах. Инньэ гынан, мин кинилэр ветераннара буоламмын, кырдыаҕастар, Кыайы күнүн, Саҥа дьыл бырааһынныктыгар куруук ыҥырылланмын үөрүүлэрин үллэстэбин. Аны: «Туох үлэ баарый? Көмөбө тиийиэхпит», - диин үөрдэллэр.

Былырын Надежда Ивановна куруһуогун оҕолорун Муксунова Айыһынаны, Габышева Таняны кытта кэлэннэр хортуоппуйбун ололдорбор көмөлөспүттэрэ. Оҕолорбут кырлар да буоллаллар, үлэбэ үөрүүх буоланнар хаачыстыба бөбөлөр. Оҕолорбор үөрэхтэригэр ситиһиллэри, чэгиэн доруобуйаны баҕарабын. Кыраайы үөрэтэр куруһуок иттиллээччилэрэ Россияҕа экология сыла биллэриллибитин тэрөөбүт түөлбэлэрин ааттата турдуннар, дьонун-сэргэтин таптыгы үөрэннинэр.

М.К. КОЛЕСОВА, үлэ ветерана, сэрии сылын оҕото

Ыаллы улуустарга

Бу дьыл бэс ыйын 9 күнүгэр Нам улуунун делегацията Таатта улуунун Чөркөөх нэһилигэр уопут атастаһа, улуустар икки ардыларыгар улуу убайдарбыт Аммосов уонна Ойуунускай доҕордоһууларын чистээн, олохтоммут доҕордоһуу муостатын өссө төгүл бигэргэтэ, билсэ-көрсө баран кэллэ.

ДОҔОРДОҔУУ МУОСТАТА

Делегация састаабыгар Нам улуунун баһылыгын бастакы солбуйааччы Инна Сивцева, КДН уонна ЗП эпипиттээх секретара Анна Кутукова, быраап уонна кадр отделын салайааччыта Туйаара Гоголева, опека уонна почетелество отделын начальнигын солбуйааччы Анастасия Сивцева, М.К. Аммосов аат. республикатааҕы музей научнай үлэһитэ Станислав Дьяконов, Н.М. Рыкунов

аатынан библиотечнай ситим библиограба Сардана Ушницкая, Хамафатта нэһилигин ыччатын лидерэ Яков Протопопов, үөрэх управлениетиттан Саргылана Петрова уонна Намнаафьы техникум директорын солбуйааччы Бочирова Оксана Вильгельмовна киридиллэр.

Программа чэрчитинэн Таатта уонна Чурапчы улуустарын кыра-

музейдарыгар сылдьан элбэҕи сөҕө-махтайа көрдүбүт. Олус үчүгэй, киһини угуттуур экскурсия буолан биэрдэ.

Эбиэт кэннэ П.А. Ойуунускай буюгар өйдөбүннүк быһыытын тыһыннаах сибэкки дьөрбөтүн үөрүүлээх быһыыга-майгыга уурдубут. Онтон бөлөхтөргө арахан уопут атастаһыта, дакылаат ааҕыта буолла. 4 чаастан Нам – Таатта ыччата буолан волейболга күөн көрүстүлэр. Ол түмүгүнэн Чөркөөх хамаандата маннайгы миэстэ, Нам хамаандата иккис миэстэ, Ытык Күөл хамаандата үһүс миэстэ буоллулар. Күрэх түмүгүнэн бары хамаандалар мэтээл, грамота ылан үөрэн-көтөн тарҕастылар.

Ити курдук, олус кэрэ айылҕалаах, туһунан көрүүлээх, ыалды-тымсах, көрсүө-сэмэй дьонноох Таатта улуунугар баран кэлбиһпиттэн олунун диин астынан кэллибит. Ытык Күөл, Чөркөөх, Кыйы нэһиликтэрин олохтоох дьаһалталарыгар махталбыт мунура суох. Өссө да маннык күннэр үүнэ турдуннар, улуу убайдарбыт Аммосовтаах Ойуунускай доҕордоһуулар билинги көлүнө ыччатыгар, дьонугар-сэргэтигэр үйэлэр тухары быстыбат ситим буолан, билиги улуустарбыт доҕордоһууларыгар туоһулаан чаҕылхай сулус буолан сыдыааһа турдухтун!

С.Г. УШНИЦКАЯ, Н.М. Рыкунов аатынан библиотечнай ситим библиограба

Киһиэхэ олох биридэ бэриллэр

Кэлин сылларга «соҕотохсуйу сордообут» дьыно биллэ элбээбитин бэлиэтииллэр. Уйулҕа эмчиттэрэ, ол эбэтэр психологтар, соҕотохсуйу кыһалҕатын үлэни уонна карьераны үрдүккэ тутууттан, олох тэтимэ күөксэ, балыхсанлык сайдыбытыттан диин быһаараллар. Онуоха дьахтар аймак кыһалҕатын дьонго кэпсээн син аһардар эбит буоллаҕына, эр дьонго соҕотохсуйуу ордук кутталлаах эбит. Кинилэр, чуолаан, саха эр киһитэ, айылҕаттан сэмэй, симик, кэнэн мунҕутаан, аһыллан кэпсэппэт, мунҕатыйбат майгылааҕыттан, арыгынан аралдытынар диин түмүк оҕороллор.

Оттон биһиэхэ, Намга, соҕотохсуйуу кыһалҕа быһыытын төһө тарҕаммытый? ***

Намнаафьы кырдыаҕастар уонна инбэлииттэр дьиэлэрин директора А.С. Заболоцкая:

— Биһиги дьиэбитигэр билинги туругунан, 30 киһи олоор. Кинилэр үгүстэрэ сааһырбыт дьон. Бу дьон ортотугар соҕотохсуйан мунҕатыйар киһи суох. Биһиги кинилэри чункуппаппыт. Онон өрүү болдомто киинигэр сылдыаллар. Араас тэрээһиннэргэ сырытыннарабыт, аралдытабыт. Аны туран, бу дьон бэйэлэрин үөлээннээхтэрин, саастылаахтарын кытта кэпсэтэллэр, сэлһэллэр. Сүрэхтэринэн сөбүлэһэн ыал буолбуттар да бааллар. Сааһырбыт киһиэхэ, саамай кылаабыһа, кэпсэтии наада. Киһиэхэ кыра да наада ээ. Дьиэ иһинээҕи күннээҕи сонунтан саҕалаан, дойдуга буола турар быһыыны-майгыны ыйытан хардарыта сэлэстэххэ, сэргэхсийэллэр, көннүөрэллэр. Сорох кырдыаҕастарбыт: «Дьиэбитигэр биһигини кытта ким да кэпсэппэт», — диин чугас дьонноругар мунҕатыйаллар. Бу чакчы баар суол. Дьиэлээхтэр күнү быһа үлэлэригэр, оҕолор— телефон, телевизор уода. Онон бу судаарыстыбаннай дьиэни бэйэлэрин дьиэлэриттэн ордук сылаастык, истинник ылынан, сэргэхтик ололорлор.

Наталья Гаврильевна Попова, социальная үлэһит, СР социальной сулуспатын туйгуна, Бүтүн Россиятааҕы истибэттэр обществоларын туйгуна:

— Бу эйгэбэ үлэлээбитим 30-ча сыл буолла. 1988 сылтан үлэлибин. Соҕотох олоор, инбэлиит, кыаммат кырдыаҕастары, сааһырбыт дьону көрөбүт-истэбит. Намга икки-эбит, аҕыстыы киһини көрөбүт. Улуус үрдүнэн, бары нэһиликтэргэ социальная үлэһиттэр

бааллар. Ол курдук, Үөдэйгэ, 1 Хомустаахха, Хамафаттаҕа, Аппааныга эмиэ аҕыстыы кыамматы, кырдыаҕаны көрөллөр. Көбөкөҥгө, Хатырыкка, Модутка, Искраҕа, Салбанга, 2 Хомустаахха 4-түү киһиэхэ көмөлөһөллөр. Биһиги эбээһинэспит: нэдиэлэбэ иккитэ дьиэлэригэр сылдьан, бордуукталарын ил-

ры көрөр -истэр этибит. Билигин оҕолордоох, дьонноох-сэргэлээх дьон соҕотохсуйуулар, тулаайахсыяаллара наһаа элбээтэ. Инникитин өссө элбиктэ-лэрэ буолуо диин дьиксинэбин. Бу холобур аныгы көлүнэ ыччат төрөппүккэ сыһыана тосту уларыытыгар көрдөрөр. Оҕолор наһаа хаҕыс буоллулар. Чугас

альнай-психологической киинигэр 33 киһи соҕотохсуйан психологической көмө ылбыта. Бу сыппаралары быһаарар буоллаахха, Нам улуунугар соҕотохсуйуу бириддилен дьонго көстүтэлиир. Статистика көрдөрөрүнэн, соҕотохсуйуу эдэр көлүнэбэ, орто саастаах эр дьонго, дьахталларга бэли-

ротторо, үөлээннээхтэрэ бааллар. Онон тыа киһитэ соҕотохсуйууга улаханлык бэриммэт эрээри, бириддилен соҕотохсуйбут дьон баар буолар. Биричинэтэ: бэйэ-бэйэни кытта өйдөспөтүн, дьону кытта сатаан уопсай тыл булбаттан, эбэтэр бэйэни наһаа үрдүктүк сыаналаһынтан уонна сананытыттан. Биричинэтэ:

СОҔОТОХСУЙУУ СОҔОДОБОТУН

дэбит, муосталарын сотуохпутун, бэйэлэрин сууйуохпутун сөп, ыйдаафьы коммунальнай өгөлөрүн төлүүбүт. Кинилэр үгүстэрэ оҕолордоохтор. Ол эрээри, оҕолоро атын куоракка, улууска ололорлор. Итиэннэ оҕото-уруута суох соҕотох кырдыаҕастар эмиэ бааллар. Бу дьон саастара 60-тан 85-гэр диири.

Өр үлэлээбит киһи быһыытын эттэхпинэ, кинилэр биллэн турар, соҕотохсуйаллар. Соҕотохсуйуу уонна соҕотох олору диин туспа өйдөбүллэр. Ким эрэ баҕа өтүгүнэн соҕотох олоор. Сорохтор пенсиялара кыра буолан, оҕолоругар тугунан да көмөлөһөр кыахтара суоҕуттан туспа олоро сатыыллар. Сорохтор оҕолоругар бозуу буолуулары, сорохтор оҕолоруттан кэлэйн, хомойон, бырабыллан, тулаайахсыяан, оттон чорон соҕотохтор соҕотобун өлөн хаалыам диин куттаналлар. Ол иһин кырдыаҕастар дьиэлэригэр бара сатыыллар. Онно үөлээннээхтэрин кытта энгэрдэһэн ололорутарын баҕараллар. Кэтээн көрдөхкө, урукку сылларга чорон соҕотох, тулаайах дьону, кырдыаҕаста-

киһиэхэ сиэрдээх быһыы -майгы сүтэн ээр. Аһары бөлэмгэ үөрэнэн тугу да сыаналаабаттар, харыстаабаттар, улаханна уурбаттар, күннээҕинэн ололорлор. Бу хайа эр өттүнэн, төрөппүт бэйэтин сыһатыттан эмиэ буолуон сөп. Аныгы оҕолор үөрэх арааһын, эгэлгэтин баһылыр өйдөөхтөр да, үйэлээх сыаннаһы тумна, умна улааталлара хомолголоох. Онон сүбэлиэм этэ : төрөппүккэ төһө кыалларынан болдомтоҕутун уурун, кэпсэтин -ипсэтин. Үрэх олоор буоллааххытына, сибээскитин быһыман, телефонунан хайдаһын-тугун ыйыта, сураһа олоорун. Хайдах да буолбутун иһин, киһиэхэ киһилии сыһаннаһын. Үйэбит тухары киһи иннигэр иэстээххитин ханык да түгэнгэ умнуман.

Васильева Анна Сергеевна, психолог, Нам улуунун дьиэ кэргэни уонна ыччатын социальнай-психологической өйбүлүн киини сэбиэдиссэйэ, СР ыччат политикатын туйгуна:

Билинги үйэбэ, сорох дьон, соҕотохсуйаллара чакчы баар. 2017 сылга Нам улуунун соци-

этэнэр. Соҕотохсуйууга ордук интеллигенция бэринэр. Бастатан туран, кинилэр наһаа үрдүк ирдэбиллээхтэр, иккиһинэн, билсэхтэрин, кэпсэтиэхтэрин кыбысталлар, сүһүнүнэн, дьону кытта уопсай тыл булан сатаан кэпсэппэттэр, төрдүһүнэн, бэйэлэрин сэнэнэллэриттэн, намыһах сыанабыл биэрэллэриттэн, дьону кытта алтыһаллары ыарыҕаталларыттан соҕотохсуйаллар.

Киһи обществоҕа оруола, сыһыана тус олоҕор улахан суолталаах. Киһи олоххо оннун булбатах буоллаҕына, кэксэ ыарахаттары көрсүөн сөп. Дьиэ-кэргэн, оҕо-уруу, үлэ-хамнас, табаарыстар, дьүөгэлэр баалларын да үрдүнэн, киһиэхэ син бирид соҕотохсуйуу туруга баар буолар. Онон сылтаан киһи санааҕа ылларара, мунаахсыяара элбиир. Доруобуйатын туруга мөлтүүр, олоххо интэриэһэ сүтэр. Соҕотохсуйууга араас саастаах дьон ылларыан сөп. Оттон соҕотохсуйууну ордорор дьон, кэпсэтин, бэйэ-бэйэбэ өйөһүүнү, бөҕө сыһанан тус олохторугар булгучулаах буоларын өйдүөхтээхтэр.

—Соҕотохсуйуу туругар киһи икки өрүттээх. Киһи соҕотох олорон элбэҕи толкуйдуур, кыһалҕаларын быһаарынар, инникитин былаанныр, ис туругун, уйулҕатын сааһыланар кэмэ. Онон куһаҕан өрүтэ — киһи соҕотобуттан бэйэтигэр бүтэн хаалар. Киһи соҕотох буоллаҕына, олохтон үөрэрэ-көтөрө намтыр, тус кыһалҕата элбиир, доруобуйата мөлтүүр, өйдөбүл, өйбүлү суох киһи түргэнник кэктэр. Соҕотохсуйуу кыаллыбат кыһалҕалар ахсааннарыгар кириэ суохтаах. Олоҕор кыһалҕаны көрсүбүт киһи, сөптөөх санааны ылынан быһаарынарга үөрэниэхтээх. Киһи чугас дьонугар, дьонго-сэргэбэ наадалааһын өйдүөхтээх, төрөөбүт дойдутугар туһалааһын булгучу бирихтээх уонна оннук сананыахтаах.

—Тыа сиригэр олоор дьон, бэйэ-бэйэлэрин оҕо саастарыттан биллэлэр, элбэх аймахтардаахтар, биридгэ үөрэммит до-

бэйэ- бэйэлэрин наһаа чугастык билэр буолан, ойдом ололорлоруттан. Тастан көрдөхкө, бу дьон эйбэстэр, ол эрээри истэригэр арахсыы, туспа барыы бөүмчү санаалаах буолаллар. Маннык ис санаалаах киһи соҕотохсуйууга ылларыан эмиэ сөп.

*Соҕотохсуйууну тус олоххутгар кылгас көмнээх тохтобул курдук ылынын, сотору кэмнинэн түмүктэниэбэ!

*Дьонго ымсырыман, табыллыбыт олохтоох дьону абааһы көрүмэн, өстүйүмэн, барыта ис туруктуугар куһаҕаннык дьайара, тас көрүнүтүгэр биллэ көстүө, ити оннугар кинилэр ситиһиллэриттэн үөрүү уонна бэйэбит ситиһиллээх буоларга дьулуһун.

*Олоҕу таптаан, интэриһинэйдик олорон, күннүтүн бэһиэлэйдик атаарып, быыстапкаларга, кэнсиэрдэргэ сылдьын, волонтерунан үлэлээн, аһымал, үтүө санаа акцияларыгар кыттын, саҥа дьону кытта билсин.

*Интернет нөҕүө билсипии сайтарыгар билсэххитин, кэпсэтиххитин эмиэ сөп, кыбыстар дьонго бу көрүн быдан чапчык буолар. Ол гынан баран, интернет ситимигэр хам ылларбат курдук кэпсэтин.

*Тапталгытыгар уонна көмө-үтүгэр наадыйар дьону булун. Оҕолорго, кырдыаҕас дьонго өйбүл, кыамматтарга көмө буолун.

*Бэйэбитин таптаан уонна таптатын, дьону кытта билсин, олоҕу таптаан, сыаналаан. Оччоҕо эһиги соҕотох буолуоххут суоҕа.

***

Көстөрүн курдук, соҕотохсуйуу Намга баара бэлиэгэнэр. Билинги, күн аайы балысхан-нык сайда турар үйэбэ, чакчы кыһалҕа буолан эрэрин биллибит. Дьэ, маннык кыһалҕаны хайдах быһаарыахха?! Онуоха бүтүн туһааннаах дьон сүбэтэ-амата ханан эмэ, кимиэхэ эрэ көмөлөһүө диин эрэнэбин.

Лена НОГОВИЦЫНА

Сүүрэн-көтөн элэстэнэр мэник-тэник бырааптытын күүс-пүтүнэн тутан ылан, буукубаар аахтарарытын санаан кэллим. Киһибит бэргэ дьэн кыһаллан-мүһэллэн, «та-ба», «о-тон» бөҕө буолааччы. Онтон собо дьэн тылга кэлээт «ба-лык» дьэн саайбыттааҕа. Ойуутун көрөн быһа-бааччы таайахтыр эбит. Урут бастакы кылааска буукуба үөрэтэр эбит буолаахтарына, билигин ааҕар, суоттуур оҖо оскуола кириэхтээҕэ ирдэбил буолла.

ТӨРӨШҮТТЭР КЭПСИИЛЛЭР

«ОҖом эһили оскуолаҕа барар. Кыра эрдэбиттэн буукубалардаах кинигини сөбүлээн көрөөччү, - диир Ирина Дьячковская. - Сангарар кинигини 3 сааһыгар нойосуус билэр этэ. Онтон бэйэм бу былырынынгыттан саҕалаан биридди сүһүөхтээх тыллара А4 кумааҕыга суруйа-суруйа аахтара үөрэппитим. Үксүн бэйэтэ билэр, сэргиир тылларын көрдөрөөччүм. Холобур, ыт, ат, от, мас дьэн. Онтон 6 сааһыгар икки сүһүөхтээх тылы холбуур буолла. Уулуссаҕа хаама сылдьан, маҕаһын энгин аатын аахтарааччы. ОҖо баҕалаах буоллаҕына, оскуолаҕа барарын кэтэспэккэ дьарыктыр туох да куһаҕана суох».

Любовь Барахова эрдэттэн ааҕары сөп дии санаабат: «Мин бастакы кылааска ааҕар оҖо кирибитим. Уруокка таах олодор этим. ОҖо кыаҕын көрөн, кылааһы да көтүтэн, үөһэ таһааран иһэллэрэ буоллар үчүгэй буолуо этэ. Орто оскуолаҕа баргытын билэр оҖо интэриэһэ сүтэр дии саныбын. Онон бэйэм оҖобун үөрэтэ сатаабаппын. Барыта кэмнээх-кэрдиилээх, идэлээх дьон онон дьарыктаннын. Мин санаабар, оҖо айар-тутар дьобурун булан, сөптөөхтүк сайыннарыыга болҕомто ууруллуохтаах».

Оттон бу туһунан идэлээх дьон туох дии сыһар эбит?

ЫКСАЛА СУОХ

Хотугулуу-Илигин федеральной университет пединститутун начальной үөрэхтээһин кафедратын профессора Николай Неустроев этэринэн, аахтара үөрэтэр наадата суох. ОҖо син биир бэйэтин сайдытынан баран иһэр.

Урут учуутал бириддиэлэн уруок былаанын онорон баран, барыларын биир халыбынан үөрэтэр этэ. «Билигин үөрэх сайдытытын тургунан индивидуализация, ол эбэтэр бириддиэлэн үөрэтии программалара кириэхтээхтэрин быһытынан, оскуолаҕа бөлэмнээх да, бөлэмэ да суох оҖону ылан, тус программанын үлэлиэхтээх.

ОҖолорбутун үнкүүгэ, спортивной секцияларга тоҖо үөрэтэрэбитий, араас күрэхтэргэ кытыннахтарына тоҖо хайгыбыты дьибэккэ, кинилэри улуу үнкүүһүт, хореограф, спортсмен эбэтэр учуонай онгоро сатаабыт да буоллар, инникитин туһалаах буолдун дьэн айыы-тутуу куруһуоҕар сырыгынарбыт, спордунар дьарыгынарбыт, үөрэтэрэбит. Василий Сухомлинский эпитэ: «ОҖо оонньоон-көрүлээн, музыка алыбыгар уйдаран, уруһуйдаан, айан-тутан, фантазиялаан, кэрэ-үтүө эйгэҕэ улаатыхтаах».

Төрөшүттэр оҖолорун кыра эрдэбиттэн бары көрүнгэ сайыннара сатыыллар. Намнааҕы 4-с №-дээх «Чэчир» оҖо саадын иитэччилэрэ ону өйдүүр буоланнар, төрөшүттэри уонна оҖолору араас күрэхтэргэ, быыстапкаларга, куюнкурустарга кытыннараллар. Манньк тэрэһиннэр оҖо сайдытыгар биир кирипиччэбэ тэннээхтэр, улахан оруолу ылбаттар эрээри, оҖо личность буола улаатар акылаата манньк кирипиччэлэртэн турарын бэлиэтиэххэ наада. Бастатан туран, оҖо манньк куюнкурустарга кыттан айар-тутар, толкуйдуур дьобура сайдар, санаатын этэр буолар уонна бэйэтин дьаһанар үөрэнэр. Иккиһинэн, ити ылбыт билиитэ-көрүүтэ,

Ким түргэн, ол туспа сорууда-бынан, үөрэххэ интэриэһэ сүп-пэт гына үөрэниэхтээх, оттон санаттан саҕалааччыга учуутал киниэхэ сөптөөх дьарыгы биэриэхтээх. ОҖо хайдах бөлэмнээгин көрөн, туохха дьобурдааҕын, доруобуйатын тургун учууттаан, учуутал үөрэтэр ньыматын талар. Бу учууталга улахан нөбүрүска, хас биридди оҖону билиэн наада».

Сорох төрөшүттэр ааҕар оҖолорго туспа кылаас, оттон аахпаттар кылаастара туһунан баара буоллар дириллэр.

«Кылаас кэлимин тырыы кытаанах. Кылааска ортогунан 25 үөрэнээччи баар буолуохтаах. Онон уонча оҖо туспа кылаас арыллыбата чуолкай. Бу үп-харчы да өттүнэн кыаллыбат суол. Оттон олох ураты чорбойор

бу кэнниттэн бу кэлэр дьэн быһаарар, аһаҕас-бүтэй дорҕоону уонна тылы сүһүөххэ араартыыр, итиэннэ чуолкайдук сөпкө сангарар буолуохтаах. Фишканын үлэли үөрэммит оҖо бэйэтэ ааҕар кириэн барар, бу ньыманы кини суруйа үөрэнэр, мнотехниканы баһылыыр. Ити ааҕарыгар, сөпкө суруйарыгар көмөлөһөр. ТоҖо дьибэккэ, оҖо хайдах истэр да, онук суруйар.

Аны сыһа үөрэтэххэ, ону көннөрөр наһаа ыарахан, манньк оҖо ааҕарыгар хаалан хаалар. Аахтары методиканы иитэччи буолбакка, учуутал үөрэтэр. Ол иһин оҖо саадыгар аахтара үөрэтимэн дириллэр. Уопуттаах учууталлар ону бопсоочулар».

Ола аата оҖо сөпкө бөлэмниини барыт буоллаҕына, оскуолаҕа чөлчөкүтүк үөрэнэр, ааҕарга,

ПИ оҖо сааһынан психологиятын уонна педагогикатын кафедратын профессора, п.н.д. Мария Прокопьева этэринэн, билигин ирдэбилинен наадалаах: «Бастатан туран, «дух времени» дьэн өйдөбүл баар. Бу өйдөбүл үөрэхтээһин систиэмэтин уопсай тургун дьайар. Билигин, уопсайынан да, үөрэхтээһингэ улахан болҕомто ууруллар. Итиэннэ үксүн эдэр ыал оҖото үөрэххэ кириэр буолла — төрөшүттэр оҖолору билиилээх, үөрэхтээх буолуохтарын баҕараллар.

Иккиһинэн, наһаа элбэх технология уонна методика баар буолла. Араас өйү тупсарар, эрдэ сайыннарар оонньоу дэлэйдэ. ОннооҖор оҖону үс сааһыттан аахтарар аналлаах оонньоу көрүнгэ, методика баар. Сорох оҖо үөрэтэ да сатаабатахха, бэйэтэ ылынар буолла. Оскуола инни-нээҕи үөрэх сайдытытын концепциятын докумуоннарыгар оҖо өй-санаа өттүнэн сайдытыгар болҕомто ууруллар. Ол иһин оҖо саадыгар сыдыбат да буоллаҕына, араас оҖону сайыннарар кииннэр үлэлииллэр. Бары өттүнэн сайыннарыы эйгэтэ тэрилиннэ».

Онон ханнык да программнай докумуонга аахтара үөрэтин дьэн этиллибэт эрээри, уопсайтыбаҕа бу балысхан сайдыылаах олох тэтимин кытта тэнгэ хардылыыр, утары эппиэттээр кыахтаах үөрэнээччини, киһини иитэн таһаары дьэн ыгырыы ырааһыллан турар.

ОҖону оҖо саадыттан аахтара үөрэтэр сокуон кириэрэ да оруннаах буолсу дуу? Мария Михайлова этэр: «Манньк сокуон кириэр кыаҕа суох. ОҖо оҖо курдук оонньоон-көрүлээн, ойон-тэбэн улаатыхтаах, оҖо эрэ киһи быһытынан ситэн-хотон, бары өттүнэн сайдыылаах киһи буолар кыахтаах».

Оттон бу аахтара үөрэтэргэ оҖобун хас сааһыттан уонна туохтан саҕалаан сурукка-биичкэ сыһыарабын? «ОҖону үс сааһыгар дылы олох дьибэҕэ тутуохта наада. Онтон кыраалаан оонньоуттан саҕалаан билин-көрүү эйгэтин арылан иһэр оруннаах. Билигин аныгы технология: телевизор, планшет оонньоулары, мультик, «өйдөөх» кинигэ уо.д. көмөтүнэн оҖо хараҕа эрдэттэн үөрэнэ сылдьар.

Мань даяҕтан эттэххэ, элбэх сахалыы оҖо кииннэрэ арыллыахтаахтар, онно араас уһуйааннара эбии дьарыктыр үчүгүт. ТоҖо дьибэккэ төрөбүт тылынан үөрэммит, сахалыы тыыннаах оҖо хаһан баҕарар мындыр, сатабыллаах, ситиһиллээх киһи буола улаатар», - дьэн Мария Прокопьева бигэргэтэр.

Ирина ХАНДЫ

ЭРДЭ ААХПЫТ ОҖО СОНУН БУОЛБАТАХ

оҖону анал авторскай оскуола-ларга үөрэттирэххэ сөп», - дьэн Николай Дмитриевич чоччулуур.

суруйарга кыһалаламат эбит. «Остров сокровищ» оҖо саадын иитэччигэ Надежда Сидорова бу боппуроска манньк этииллээх: «ОҖо оскуолаҕа кириэн иннинэ ааҕа үөрэннэрин, үөрэххэ интэриэһэ сүтүн сөп. Ийэ бэйэтэ кинигэ ааҕара, остуоруйа кэпсиэр быдан ордук. Ийэ оҖотун кытта кестүбэт сибээһэ бөвөргүүр. Аҕыйах да мүнүүтэ, холобур, утуйуох иннинэ, остуоруйа кэпсиэр буоллаха, бу оҖо уопсай сайдытыгар улахан оруоллаах, киһи быһытынан чөл туруктаах, бөҕө тирэхтээх киһи буола улаатарын биир мэхтиэтэ буолар».

УС СААҔЫГАР ДИЭРИ ДЬИБЭҔЭ

Арасыйытааҕы «Дьибэ кэргэн» кэмтитэт Саха сиринээҕи салаатын салайааччыта, ХИФУ

ОҖОНУ САЙЫННАРЫЫ

ылаах, талааннаах буолалларыгар баҕараллар. Ол иһин оҖону иттигэ үөрэтиигэ көхтөөхтүк үлэлэһэллэр, куюнкуруска кытты диплом эрэ ылардаар быдан дириг ис хоһооннооҖун уонна дьобуннааҕын өйдүүлэр. Куюнкурустарга кыттан оҖо ыарахаттары кытары охсуһарга, кыайыны-хотторууну сөпкө ылынарга үөрэнэр, быдан хорсун, быһаарынылаах, тулуурдаах буола улаатар. Атын оҖолору кытары күрэхтээх үөрэнэр, кыайар туһунан элбэх күүс-сэниэ барарын, сайдан иһиэхтээгин өйдүүр буолар. Онон олох эрдэттэн араас күрэхтэргэ кыттар наадалаах. ОҖо инник тэрэһиннэргэ кыттан, сана сыаллары ситиһэргэ кынаттанар.

Биһиги «Күнчээн» бөлөхпүтүгэр иитиллээччилэр 3 саастарыттан төрөшүттэрин кытары региональной, россиятааҕы, аан дойдутааҕы таһымнаах куюнкуру-

старга кытталлар. Холобура, оҖолорум бу үөрэх дьылыгар манньк ситиһиллэннилэр: улуус таһымнаах - Бугаев Петя улуустааҕы «Бастың сонордьут» турнирыгар бөлөмнөни бөлөҖүн оҖолорун ортотугар II степеннээх дипломан буолбута; Сыроватскай Виктория уонна Никонова Сара Россияҕа Экология сылыгар аһаҕас «Мы дети природы!» оҖо уруһуйун республикатааҕы виртуальной куюнкуруһугар кытты-быттарын иһин сертификатынан наҕараадалаахтар; Россия таһымнаах — Карамзин Ярик «Зимушка — зима» Бүтүн россиятааҕы куюнкуруска 1-кы миэстэни ылан, дипломунан наҕараадалаахтар, инник дипломунан Эверстова Николина, Осипова Ами-

на наҕараадалаахтар; Аан дойдутааҕы таһымна — Бурмистрова Сандаара «Математика во кура» Аан дойдутааҕы интернет-олимпиадаҕа I степеннээх дипломант буолбута. Карамзин Ярик «Символ года Петушок» үлэтинэн «Радуга» оҖо талаанын уонна маастарыстыбатын Аан дойдутааҕы куюнкуруһугар I степеннээх лауреат дипломунан наҕараадалаахтар.

Төрөшүттэр, эһиги төһө да бириэмэ тиийбэтин үрдүнэн, үлэбиттэн быыс-арыт булангыт, биһиги оҖо саадыт уонна бөлөхкүт олоҖор көхтөөхтүк кытаргытын иһин махталбын тиэрдэбин! Мин оҖолорго уонна төрөшүттэригэр бииргэ айа-тута сылдьаргыгар уонна барытыгар ситиһиллээх буоларгыгар ис дууһабаттан баҕарабын!

Л.М. Ядрихинская, Намнааҕы 4-с №-дээх «Чэчир» оҖо саадын иитэччигэ

«СИНИЙ КИТ»

Что такое «Синий кит»?

В конце 2016 — начале 2017 года зародилась в социальных сетях игра под названием «Синий кит», имеющий летальный исход. В эту игру вступают множество подростков с несформировавшейся психикой и ищут для себя опасные приключения. Сначала они публикуют на своих страничках хэштеги и на них выходят так называемые «кураторы». Вся эта игра длится в течение 50 дней. Игра начинается вроде с безобидных заданий, но с каждым разом они становятся все жестче и жестче, ну а последнее задание — покончить с собой.

Какой опасности подвергаются подростки?

Начать играть в «Синего кита» несложно, но, а покинута ее предоставляет вам множество проблем. Если участник сообщает, что передумал играть, то ему начинают угрожать. Чаще всего пугают тем, что знают ваш IP-адрес и убьют родителей. А это приводит ребенка в ступор, и он продолжает выполнять задания куратора.

Существует типовой список из 50 заданий. Они связаны с нанесением физического вреда себе («на руке лезвием вырезать f57», «сделать три неглубоких пореза возле вен»), страхом («целый день смотреть страшные видео», «слушать депрессивную музыку», которую отправляют кураторы) и т.д. Для выполнения некоторых заданий игрок должен взобраться на крышу высоток. Задания с 30-го по 49-е такие: «Ты каждый день в 4:20 просыпаясь, смотришь видео, слушаешь музыку, и каждый день делаешь по одному порезу на руке, разговариваешь с китом».

Известно, что за полгода в России покончили с собой 130 детей, состоявших в «группах смерти». Со временем число самоубийц продолжает расти.

Почему дети играют в «Синего кита»?

По мнению психологов, эта игра начинает интересовать детей (с 11-16 лет) из-за любопытства и нехватки внимания. Суицидальные попытки чаще всего провоцируются тяжелым психологическим климатом в семейных отношениях, ссорами с друзьями, товарищами, смертью одного из близких ему людей. И поэтому детей заинтересовывают такого рода «игры». За последнее десятилетие в кругу молодежи число самостоятельных преднамеренных попыток уйти из жизни возросло в 3 раза.

Как защитить ребенка от этой игры?

Для предупреждения таких случаев необходима профилактика детского суицида. При этом можно узнать указывающие факторы на детский суицид:

- одиночество;
- неуместные разговоры о смерти, просмотр фильмов, статей на подобную тематику;
- депрессивное состояние;
- отвержение ровесников, неприятие в круг сверстников, травля;
- рисунки и любое творчество тоже являются своеобразным барометром, демонстрирующие стремление к детскому суициду;
- несчастная любовь, разрыв близких отношений и др.

Если же вы заметили у своего ребенка попытки или же депрессивное состояние, то срочно нужно «бить в колокола», для начала деликатно завести разговор со своим чадом. Не рекомендуется ругать ребенка, наоборот, необходимо показать ему, что он очень дорог собственным родителям и другим близким лицам. Но не показывать при этом, что вы ни о чем не догадываетесь.

Также школа должна обращать огромное внимание на случаи, когда учащиеся становятся изгоями или подвергаются нападкам своих сверстников.

Кэрэ эйгэтигэр

Бэс ыйын 3 күнүгэр Граф Бизэргин «Самородок» сыннаалан киинигэр «Ивушка» вокальнай ансамбыла 10 сыллаах үбүлүөйүн көрсө үөрүүлээх кэнсиэра буолан ааста. Нам улууна культуура уонна духовнай сайдыы киин начальнига Е.А. Заровняева, «Хатын Арыы нэһилиэк» МТ баһылыга Ю.И. Слепцов, Намнаады техникум профсоюзун председателэ М.Б. Герасимов, Затоннаады орто оскуола дириэктэрэ М.С. Федорова, Намнаады кинотеатр архив сэбиэдиссэйэ В.Д. Попова, «Ромашка» оҕо саадын аҕа иигээччитэ М.К. Кузьмина, «Чороон» СК дириэктэрэ С.Д. Пономарева, «Сайдыы» СК дириэктэрэ А.Г. Винокурова, Кыраайы үөрэтэр музей дириэктэрэ А.Х. Христофоров, Нам 1-кы №-дээх орто оскуолатын 1988 сыллаах выпускнигара, «Мой Графский Берег» ырыа ааптара Мальцева Анна Петровна, тыыл үлэ бэтэрээнэ В.П. Говорова эбэрды тыл эттилэр.

«Ивушка» ансамбыл кэрэ аҕардарыгар олохтоох дьаһалта махтал суруктары, грамоталары туттарда. Хормейстер Баишева Александра Николаевна Хатын Арыы нэһилиэк анал бэлиэтин тутта. Маны таһынан, Саха Республикатын «Народное художественное творчество» диэн анал бэлиэ хаһаайката буолла. Саалаҕа олохтоохтор, ыгырыылаах ыалдьыттар үгүс киһи муһунна. Бу күн «Ивушка» ансамбыл үөрүүтүн үлэстэ тэрилтэ салайааччылары, одноклассниктар, аймактар, олохтоохтор кэлэн, бэйэлэрин сэмэй бэлэхтэрин уунулар. Ансамбыл тэриллиэтигэр нэһилиэккэ сэргэхсийи, үгүс үлэ ытыллаларын бэлиэтэтилэр, үрдүк ситиһиллэри баҕардылар.

Граф Бизэргин «Ивушка» во-

ЧҮЧҮЛЧӨЙГҮНЭН, «ИВУШКА»!

кальнай ансамбыла 2006 сыллаахха тэриллибитэ. Ансамбыл хормейстерынан А.Н. Баишева, художественнай руководителэн П.В. Охлопков уонна А.А. Охлопкова үлэлээн саҕалаабыттара. Ансамбыл бастаки аранҕаччыларынан Огнева Людмила Тимофеевна, Гусева Валентина Викторовна, Кулешова Людмила Васильевна, Бережнева Варвара Петровна, Афанасьева Валентина Ивановна, Захарова Елизавета Иннокентьевна, Николаева Тамара Петровна, Лыткина Лидия Хрисанфовна, Софронова Эдита Спартаковна, Федорова Анаисия Егоровна,

Охлопкова Анна Аполлоновна, Баишева Александра Николаевна буолаллар. 2015 сылтан ансамбыл бэйэтин репертуарыгар олохтоох мелодистар уонна ааптардар ырыаларын киллэрэн ыллылар. Олохтоох мелодист Евсеева Люция Семеновна суруйбут «Нам сирэ» диэн ырыатын «Далбар Хотуттар» ырыа күрээтэр ыллаан, лауреат үрдүк аатын сүкпүттэрэ. Ансамбыл бастаан тэриллиэтигэр нууччалыы ырыалары ыллаан саҕалаабыттара, ол курдук, «Коробейники», «Каким ты был», «Синий платочек», «Уральская рябинушка»,

«Катюша» о.д.а ырыалар. Биир дойдулаахпыт З.П. Винокуров «Махтал ырыата», «Таптыыр эбээт сүрүөм», «Күөрэгэй көрө», Л.С. Евсеева «Нам сирэ», «Саскы вальс» о.д. а. үгүс ырыаны үөрэтэн ыллаан кэллилэр. Петр Машников, Саргылаана Пономарева, Анаисия Федорова, Айтилина Винокурова, Анжела Федорова уонна Эдита Софронова Ника репертуарыттан «Дьүөгэлиилэр», о.д.а ыллаатылар. 2016 сыллаахха Дьокуускай куоракка ытыллыбыт «Туймаада» вокальнай ансамбыл тэрийбит 3-с Республиканскай «Мелодии белых ночей» күрээтэр баран си-

тиһилээхтик кыттан кэлбиттэрэ. 2014 сыллаахха ытыллыбыт Республиканскай 6-с спортивной оонньуу спартакиада арыллытыгар-сабыллытыгар «Ивушка» уонна «Бережок» ансамбыллар кыттыбыттара.

Быйыл Хамафаттаҕа ытыллыбыт Саха Республикатын бастаки мелодиската Светлана Кудрина кэриэнигэр ытыллыбыт ырыа күрээтэр «Күөн күрээс инники эрэлэ» номинацияны ылбыттара. Улуустааҕы сааскы дьаарбанкаҕа нуучча ырыаларыгар 2-с миэстэ буолбуттара. 2008 сыллаахха олохтоох «Хатынчаан» студияҕа «Мой Графский Берег» бастаки компакт дисккэтэ тахсыбыта. 2016 сыллаахха икки компакт диск, оранжировщик, звукооператор Сергей Акимбетовка онотторбуттар, Граф Бизэргэ төрүттэммитэ 75 сылыгар анаан тахсыа диэн бигэ эрэллээхтэр.

Хас нүөмэр аайы «Ивушка» ансамбыл кыргыттары бииртэн-биир кыраһыабай көстүүлээх көстүүмнэри кэтэн, саҕатан-саҕа ырыалары ыллаан, дьонун сэргэтин үөртэ. Биэчэри А.А. Охлопкова, А.Е. Федорова ытыттылар, сценарийы А.А. Охлопкова, Т.Т. Сметина суруйдулар. Ансамбыл көстүүмнэрин эскистэрин ансамбыл чилиэнэ Николаева Тамара Петровна онорбут, онтон Сысолятина Александра Алексеевна тикпит. «Ивушка» ансамбыл аатыттан «Хатын Арыы нэһилиэк» МТ баһылыгар Ю.И. Слепцовка, Сергей Юрьевич Акимбетовка, ХЭТ «Уником» ген. дириэктэригэр Петров Николай Николаевичка барҕа махтал тыллаларын этэллэр.

«Ивушка» ансамбыл коллективтар үрдүктөн үрдүк ситиһиллэри, дьоллоох-саргылаах олоҕу баҕарабыт.

Н.Д. СИВЦЕВА,
Аппаны бөһүөлөгэ

ЫҤЫАХТАН ЫҤЫАХ

Кэлин кэмнэ өбүгэ
Хаарыаннаахай үгэнэ,
Анаһынан буолбакка,
Ааһа барар дуу, диэххэ.

... Оччолорго дьон күөххэ
Үктэммитин уруйдаан,
Тунах ыһыах ыһара,
Күүс-уох, эрчим ыллара.

Оттон күүстээх үлэбэ -
Отун оттуу киирэрэ,
Кэлэр кыстык бэлэммин
Үлэтигэр турара.

Биирдии күнүн сүтэртэбэт
Былдыаһыгар сылдыара,
Күүлэй, көр-нар диэннэри
Санаан көрбөт да этэ...

Оттон бүгүн хайдаһый?
Ыһыах хайдах эбитий?
Ону баары баарынан
Манна ахтан ааһыабын.

Ыһыах буолар күнүттэн
Дьэбит аана хатанар,
Олбуор кытта олулар,
Үлэ-хамнас умнулар.

Нэһилиэкпит ыһыабын
Блан баран, дьэ, онтон
Тэрилтэнэн тэриллэн,
Аймабынан араһсан,

Идэбинэн хайдыһан,
Дойдугунан муньустан
Ыһыах киэнэ араһа
Буолбат этэ дуо, доҕоор!

Оннук эмиэ сэсиэккэр
Ыҥырыллан тийэбин,
Улуус уопсай ыһыагар
Салгыы баран сылдыабын.

Аны куорат ыһыабын
Хайаан көрбөт буолуонуй?
Биирдэ буолар ол көртөн,
Көрөн туран, матыанҕый?

Айдарыылаах «Үс Хатын»
Түһүлгэтэ киэн да киэн,
Манна нуорот муньустар,
Тунах ыһыах ыһыллар.

Уһугунан ураһа
Халлаан диэки харбаһар,
Сэргэлэрдээх балаһан
Турар сэмээр кирийэн.

Аһыыр аспыт араһа,
Үгүс утах көрүнгэ,
Муннук аайы тардыллар,
Хармаан манна тэбэнэр.

Туалекка уочарат
Мавзолейы санатар,
Ыксаабыттан харчыта
Икки бүгүн ирдэнэр.

Хаампыт эрэ барыта
Хара буору көгүтөр,
Ыһыабын кыһыллар
Халын буору бүрүнэр.

Ырыа-тойук, оһуохай,
Музыкабыт ыһыагыра
Тохтообокко тингийэр,
Киһи баһын хайытар.

Күнүн аайы көрүлээн,
Ыйы быһа ыһыахтаан,
Өйү-төйү булуна,
Киһи хара, дьэ, буолан,

Төннөн кэлэн, көрбүтүн,
Ыһыахтарын ыһыахтаах,
Оҕуруоккун сыыс ото
Саба үүнэн бүөлээбит.

Сыапка сытар күөрт ытын
Ньаһыйара мөлтөөбүт,
Хаһаайына кээлтигэр
Эккэлиирэ тохтообут.

Тохтуох, наһаа барымыах!
Көрүлүүртэн туттуноох!
Киһи сиэрин таһынан
Ыһыахтыгыры тохтоҕуох!

Андрей КОБЯКОВ,
2010 сыл, бэс ыйа

БАССААПКА ЫҤЫАХ ТАҢАҤЫН ТУҤУНАН

Ыһыахха сыһа танҕыы бөҕө көстөр

Кырдыаҕас дьахтар оройугар көтөр куорсуннаах бастыҥаны кэтиэ суохтаах, итини эдэр, кэргэн таһа илик кыыс кэтиэхтээх.

Аҕардас халадаай эрэ кэтиллибэт, дьон ортоугар кэһиэччи кэтиллиэхтээх.

Эрдээх, саастаах дьахтар бастыҥа кэтиэхтээх, эбэтэр былаат, кыл сэлээһин. Оттон кыра оҕо оҕуруулаах бастыҥа сөп.

Кэргэннээх, саастаах дьахталлар кэһиэччи хайаан да кэтиэхтээхтэр.

Дьон ортоугар саха таҥаһа толору буолуохтаах. Кэһиэччигэ суох дьон иһигэр эрэ сылдыабын.

Төһөнөн саастааххын да таҥаһын материала сыаналаах буолуохтаах.

Оҕо киэнэ сиידэс буолуон сөп. Таҥаска парча туттулуу суохтаах. Ити сценаҕа эрэ сөптөөх.

Уол оҕо таҥаһыгар болҕомто уурун, кыыс эрэ киэнигэр буолбатах.

Эр киһи куругар саха быһахтаах буолуохтаах. Онтукатын кыһа сиздэрэй ойууланар.

Кыһыл халадаай кэтиллибэт. Бу уот бэлиэтэ.

Кыыс оҕо уонна эдэр дьахтарга саҥа тыллан ээр дөлүһүн сибэккитин тэтэркэй өнө барсар.

Биир бэйэм сылга биир ыһыахха сылдыабын. Онтум соробор нэһилиэгим киэнэ түбэхтэр, соробор Орто дойдум ыһыаҕа, соробор Туймаада ыһыаҕа. Ыһыахтарым алгыһын ингэринэ сатыыбын.

Аны бары сахалыы сиһит таҥастаах буолуохтаахпыт диэн этиини сүрүөм сөбүлүүр, санаам кыайар. Оттон оннук таҥарга төһө үп кугуллары мин ааһан көрдүм. **Дьэ туран:**

Сахалыы саппыкы — 6000.
Халадаай былааччыа — 8000.
Кэһиэччигим — 5000.
Дэйбириим — 4000.
Кыл сэлээһин — 6000
Сонум (габардин да буоллун) — 10000.
Симэҕим — 6000. Бу өссө чэпчэки сыананан.
Сууммата — 45000. Бу бэйэбэр эрэ.

Тэһитэ бастаабыт курдук бытархай сибэкки ойуулаах сырдык тэтэркэй өгнөөү талар ордук. Саас ортолоох дьахтарга дөлүһүн ас кутар кэмигэр сарһайдыны кытархай отонун өнө барсар. Сырдык хааннаах дьахтарга бары өгнөр барсыахтара.

Хара бараан дьахтарга аһары сырдык, от күөх дьүһүн соччо барсыбат.

Сиппит-хоппут хотун дьахтарга, аҕа саастаах кырдыаҕастарга күһүгүнү торолуйа үүммүт дөлүһүн аһа араастаан көүрүмтүүйэр, толбоннуран көстөр өнө сөп түбэхтэр. Хараҥа соҕус хонуулаах, ол-бу атын лабах ойуута суох, түс-бас, сыаналаах таҥас сөптөөх.

Халадаай ырбаахы (дьэбэ кэтиллэр ырбаахы) ситдэстэн, дабаттан тигиллэр. Оттон мананга кэтиллэргэ — солко, альпак, атлаас, таафта уода туһаныллар.

Кэһиэччиги былыргылар хаарыс таҥаһынан тиктэллэрэ, харангытын өгнөөү талаллара. Ырбаахытын да ол дьүһүнүн курдугу талыаха сөп.

Сахалыы сукуна сон хас да дьүөрэлэхтэр дьүһүнүн талар ордук. Саҕатыгар, бүүрүгэр баархат, бэйбириэт туттуллар.

Хаарыс сонҕо хараҥа өгнөөх солкону талар ордук. Дьахтар халадаайа - 5 миэтэрэ. Кэһиэччи - 2,5 миэтэрэ. Дьахтар халтан соно - 4,5 миэтэрэ.

Эр киһи халтан соно-иэнигэн тутулуктаах (140-150) - 3 миэтэрэ. Кыыс оҕо халадаайа - 3 эбэтэр, 5 миэтэрэ.

Аны тойон эрим таҥаһа:

Соно — 25000.
Саппыкыта — 6000
Кыл сэлээһин — 6000
Дэйбириэ — 5000
Уопсай сыаната — 42000
Холбоон 87000. Дьэ сыана диэтэҕин...
Мин пенсиям — 18000. Кэргэним — 18000.
Өссө кредититигэр ый аайы — 12000.

Дьэ, ити курдук саха да буолларбын кыайан ситэн толору, комплект сахалыы таҥастанарым мээх кыаллыбат суол буолбут. Онон дьону сиздэрэйдик таҥарга моһуйар сыһа курдук. Дьон барыта ыһыахха сылдыахтаах, судургу да таҥастаах алгыска тиксиэхтээх.

Былыргы дьыллар мындааларыгар

КЫСКЫН КЫРБЫЙ

Модукка Пахомов Омуроос — Кыскын диэн киһи олохо сьлддьыбыт. Кини элбэх оьолордоох, «ныччэьэй этэрбэни тытытыман» диэн дьэи иһин дьонун өрүүтүн сэртэр тыллаах эбит.

Бэйэтэ уңуоьунаан дьоьус эрээри атаьар кьанар, ат курдук таьбийан сүүрэр, ыксаллаах сырыыларга тьос сатыы куоракка күнүнэн киирэн тахсара диэн кэпсэччилэр эмиз бааллар. Кыскын «конокрадство»

сааһьран олордьоьуна үөлээннээхтэрэ: «Сиргэ сьлддьар сьлдгыны ити эн хайдах тутар этигиний, маньната төһөлүү буоларай?» — диэн ыйытталлар эбит. Онуоха Кыскын Кырбый хап-сабар: «Күөххэ сьлддьар сьлдгыны тутумуна», — диэн төрүт хоноруутугар хонорбото үһү.

Ити этгэьинэ эрэ дөбөн ээ. Чахчы атаьар кьанар, аты тыынын быһан угаран, аьылатан атаьынан ситии манан

рэ диэн этэр эбит. Ол этиитигэр киһи соччо кьырдьыктаммат. Баайдар обургулар ону таһьинан Кыскын Кырбыйы бэйэ киһитинэн ааьынан тьуспа ыңьыран аьалан күндүлүүр, ама, итиччэ киһини арбыы-сарбыы арыгылаах, астаах остуоллаах буолуохтаахтар диэн сэрьэйэллэрэ эрэ.

Аны туран, бу киһибит хаартыһыт киэнэ бэрдэ эбит. Кыратык байа-тайа түстэр эрэ куоракка киирэн хаартылыыр үгэстээьэ. Биір дьыл куорат оонньооччуларыгар кьыстатыха буолбут сүөһүлэрин олорчутун, миинэн киирбит мингэтин кьытта сүүитэрэн кэбиһэн, атын ыңьырын эрэ илдэ тахсыбыттааьа үһү. Онон хаартылары тахса олоор дьонтон атын ыңьырын эрэ харьыстаабыт курдук буолан тахсар. Хаартыга бары барыта буолааччы. Кыскын хаартыга угнаханас уурсан улаханнык сүүйбүтэ да иһиллибэт. Ол да буоллар кэлтэччи бара эрэ олорботоьо, кьыра кьыра аан атын дьоннору сүүитэлээн боруостанар буолан хаарты оонньоурун тохтоптоьо үһү.

Оьонньор сааһьрдар даьаны хара өлүрү диэри аттары кьытта бадьыстаһьыттан арахсыбакка сьлддьан, ахсым сыарьа лаах ат олгуобуйатынан оьонньор түөһүн уңуоьун көтүрү түһэн, түөһүн уңуоьа тостон иһирдэ киирбит уңуоьун оччотуоьуга эппэрээсийэлиир дьон суох буолан, онтон сьылтаан 97 сааһьгар сьлддьан өлбүт. Кэпсэтиитигэр мээни дьонго хитторбот, хаартыга ол биір дэ түһэ сьлддьан баран өрөһүнэн ьыл тэнэ олорбута биллэр.

саьана баайдары кьытта кьуодарыһан, кинилэр соруктарынан сьлддьыбыт. Баайдар сиргэ сьлддьар ьымсырбыт сьылгыларын бу сьлддьар диэн ьийан, тутан кул диэннэр бас ьыатын иллитигэр туттаран кэбистэхтэринэ, Кыскын обургу өр-өтөр гьыммакка, соруктарын кэбэьэстик толоро охсорун иһин Кыскын Кырбый диэн эбэн аат-суол быһан ингэьиттэр эбит.

Бас ьыалаах сарсыарда эрдэ туран барда да аты эбиэт саьана тутан, миинэн айааһан аьалан сэргэьэ баайыга эрэ баар буолара үһү. Кэлин

дьыала буолбатах. Эмиэ туһугар элбэх албастардааьа чахчы. Күөххэ сьлддьар тот сьлдгыны маннайыттан эмискэ күүскэ түһэрэн харса суох тыын ьылларбакка сүүрдэн омуна-төлөнө ааһан мөлтөөһүнүн саьана чугаһан тийээн моонньоугар ьыа илэ ьыраьан, эппэри тардан сьымнаан тыына-ьыара кьылгаан, мөлтөөбүт сьлдгыны бүк баттаан хатаастан тахсан миинэн олорон баһын ьыатын кэтэрдэн илдэ кэлэр дииллэрэ.

Онтон маньбатын биір дэ тото-хана сиир сьлдгы этин биэрэллэ-

Бычьыр биір аллар атаһа Стрекаловскай Бүөтүр — Дөьойук диэн киһи. Кини өрүс уңуор Баатарай диэн сиргэ олорбут. Уоруунаан үйэтин—сааһьн тухары дьарьыктамьыт. Биір дэ тулаьылар сьылгыларын, биір хара атыыр үөрүн Баатаьайга дойдутугар үүрэн та-

нор кэлэн: «Хара түөкүн, атыырбытын ханна гьыннын?» — диэн ьыйыталлар. Онно оьонньор сүтүктээхтэргэ этэр үһү: «Түүн хабаьаран ииктии тураьым да кьайтарбат оьонньор хайдах уоруохпунуй», — диэн мэлдэьэр эбит. Сүтүктээхтэр балаьантан

хсун соьус буолуохтаах. Хаһаахтар тугу эмэ уорары гьынахтарына ол түүн истэрэ ьылдьыбыт аатырара. Онтон биһиги киһибитигэр аан маннайынан утуйар уугун оностуу ьыһылаах. Ньөьойбут манна даьаны баар.

Хара атыыр үөрүн бүтүннүүтүн үүрэн аьылаары тутулуьутун эйдүөх да баара. Эбэтэр кьыһьыгына абатын таһааран кьырдьар сааһьгар кьыахтааьын

ДОГОЙУК

һаараары илдэ иһэр эбит.

Онуоха өлүү түбэлтэлээх сьылгылаахтар түбэһэ түһэн: «Хара түөкүн, атыырбыт үөрүн үүрэн иһэр эбиккин, дьэ, түбэстин ээ», — дэспиттэр. Онуоха Дөьойук: «Ол иһин даьаны бу сордоох тыбыыр да тыбыыр буолар, олох сүгүн хаампат дии», — диэн кэбиһэр. Үйэтэ онук, саастарын тухары дьарьык оностубут дьон. Аатырбыт түөкүттэр. Дөьойук 78-80 сааһьгар сьлддьар оьонньор.

Биір сьыл Баатаьайга саха балаьаныгар хас да дьукаах буолан биіргэ олорбуттар. Оьонньор киһэ дьон утуйар кэмигэр утуйар. Түүн туран кэлэ-бара түөрт көһү эрэ кьыайбат сири ханна эрэ баран кэлэр. Онно Нам сэлиэнньэтин чугаһьгар, Саһа Арыы таһьыттан үөр хара атыырын тутан, миинэн аьалан кьыбытын таһьыгар астаан киирэн утуйар. Сарсыардатаьыгар дьон-

тахсаннар кьыбы таһьыгар астамьыт атыыр этин буланнар тиэнэн бараллар. Сүтүктээхтэр судургулар. Үңсэр-харсар диэни билбэт дьон. Дөьойуктан тугун булан ьылаахтарай. Кистии илигинэ, хата, эрдэ кэлэн булан ьыан бардахтара.

Оьонньор кинилэр сьылгыларыгар саангыырын эндэппэккэ билэллэрэ сиэн сьыттааьа. Ханан эрэ үөрүттэн араарылыбыт көлүүргэ сьылдьыбыт атыыры эбиэһинэн албыннаан, моонньоугар ьыа төбөтүн иилэ ьырахтаьына, мииниллэ сьылдьыбыт мингэ туран биэрээхтиир буоллаьа. Ол эрээри аьыс уончалаах оьонньорго, аны, атыыр үрдүгэр тахсан хап гьына миинэ түһүөхтээьэ эрэ хаалар. Ону даьаны Дөьойук албаһын сатаан, атыыры миинэн кэллэьэ.

Үйэтин тухары кэпсээнгэ киірээри, айана да до-

көрдөрө сатааьыта дуу? Дөьойук мэлдэьэрин эрэ билэр. Мэлдэьэн кэбистэ да ханныктаах да суут-сокуон кьыайбат курдук сананар хараһа кьырдьаьас уоруяаьы сьылгыһьыттар бары бэлиэьэ ьылбыт сиэмэх оьонньордору. Кинини буруйдаан ким да тугу да төлөппөт, буруйдуу да сатаабат, олохтоох кьырдьаьас тиһэ-уоһа барамьыт халын тьыа хара суоругар холууллара.

Ол да буоллар, сүтүктээхтэр син биір Дөьойук суолун—иһин маннайынан хайан, хасыһан көрөллөрө. Дөьойук ас таһаарынар ьыра Тулаьы-Киллэм буоларын бэркэ диэн билэллэрэ.

Намнар эрэ Кутурук ьыһааччылар диэн аатыраллара. Дьынгар, Намы кьытта сэргэстэһэ олоорооччу уллуустар сьылгы уоруутунан кистээн өрдөөүттэн дьарьыктана олорбуттара элбэх.

Боярин Прокопий Ефремович — Бурундук II-с Модукка төрөөн-үөскээн ааспыт. Күүһүн-уоьун көрдөрбүтэ бэри аьыйах эбит. Төрөппүттэрэ уоллара кьыра сырыттаьына, таптааннар Моьотой диэн аатгыьыллара үһү. Таһьырдыттан сүүрэ-көтө оонньоон дэлби аччыктаан киірэ-киирэ арыылаах лэппиэскэни икки омурда толору үллэн тахсыахтарыгар диэри ситэ ьыстаабакка эрэ симинэрэ, таһьыттан көрүүгэ сирэийн омооно үкчү ас хаһаанар моьотойу санатарын иһин, Моьотой диэн ааттааьыттар.

Ону чугас баар таһара дьэитин үлэһиттэрэ бэйэлэрин тылларынан Бурундук диэн тылбаастааьыттар. Сахалар сиргэ түһэн тылланыахтарыттан тугу баьар таптаан, сиилээн-хоһулаан, хоһуйан кэбиһэр эриэккэс урагы дьоннор. Онон Боярин Прокопий Ефремовичы таптал аатын нуучальтыгыгар тылбаастааннар Бурундук диэн ааты ингэьиттэр.

Бурундук аьатыттан арыы намьыһах, 190 см курдук үрдүктээх, бэйэтигэр сөбүгэр эттээх-сииннээх киһи буола улааппыта. Төбүрүн Бааскатын уола Куличкин Роман диэн кини хасыанка дьэитигэр ортоку балык өһүэтэ баьанатыттан төлө түһэн суулар кутталга киирбит. Бу сайылык дьэитигэр саас эрдэ кэлэн олордоьуна Боярин Бурундук кэлбит. Дьэитин үрдүн буора халыга бэрдиттэн тьуох эмэ албаһьнан төһүүлээн дуу, тэп-тиргэлээн эһин баьананы оннун буллараан, өһүнү төлө түспэт гьына онорор сүбэтин булуохха эрэ диэн Бояринтан көрдөспүт. Онорон көннөрөн биэрдэххинэ ити турар обургу чаьычахтаах арыыбын биэриэм диэн ьийан,

БӨЛТӨРӨӨХ УОЛА БУРУНДУК

Аныгы үйэ күүстээхтэрэ көтөр аалы соһоллор

көрдөрөн биэрэн эрэннэрбит. Киһитэ ону истэн баран: «Тэбэн көрөрүм дуу, манна баар малгытын хомуйун», — диэбит.

Дьэилээхтэр баьанаттан баьана икки ардьыгар баар куурусса уйатын, таас иһит уруунар ьысааптарын сьыьарытан биэрбиттэр. Онуоха киһилэрэ онгостон кэлэн баран тэбэн хабылыннарбытыгар баьана икки илии курдук аһара барьыт. Сьыһьары онгоһуллубут хаппахчылары кьытта хамсаан онугар түспүт. Боярин тьуох да саната-ингэтэ суох дьэиттэн тахсан баран хаалбыт. Сарсынгытыгар Араман улахан махталы кьытта били көрдөрбүт обургу чаьычахтаах арыытын Бояринга дьэитигэр

аьалан биэрбит. Эрдөөүтэ Нам селотугар, урукку милиция хонтуоратын таһьыгар турбут оскуола дьэитин тутуута саьаламьыт. Оччолорго бачча хонукка бачча киһи оскуола тутуутугар кэлиэхтээх диэн колхуоска сьыппара түһэрэллэр эбит. Ол сьыппара ахсаанын дьонугар хабыллан Боярин Бурундук оскуола тутуутугар үлэлэһэ киирбит. Ол кэмгэ оскуола тутуутун Хатыг Арыы киһитэ Сивцев диэн маастар салайан үлэлэтэрэ үһү.

II-с Модуттан киирбит Боярин маннай мас суоруутугар, акылаат түһэрситигэр үлэлэһэн баран, кэлин мас хайытыгыгар ананан үлэлээбит.

Иккиэ буолан бааралаһан сьылдьыбыттар. Мас эрбиір лабаастарын маһын бэлэмнээн, баьаналарын үүтүн хаһаннар үлэлэрин үмүрүтэн, кэлин тиһэх лабаас бэлэм буолбут. Мээрэьгэ ьыһар төбөтө 24 см диаметрдаах, 9 м хапсар усталаах талыы маһы тьыаьа көрдөн, сьылдьылаан иккилии оьуһунан состорон киллэрэллэрэ үһү. Мас эрбиір лабаастарын үрдүгэ 2 м лаппа үрдүк буолара. Аллараангы киһи олус бөкчөйбөккө холкутук тура сьылдан үлэлиэхтээн.

Ол икки оьуһунан состорон аьалбыт бөдөн мастарын тутуу биригээдэтин дьонун кьытта көмөлөөн, маннай ангар төбөтүн көтөьөн өрө анһан таһааран мас үрдүгэр биллэьиннэри ууран баттаһан, атыттар күргүөмүнэн өссө тахса илик сиргэ тирээн сытар мас төрдүн суон өтүн көтөхсөн, лаабьс үрдүгэр ууран төкүнүтүһэн биэрэллэрэ. Олаата хандаалаан албаастан таһаары дэнэрэ. Дьэ, ол кэнниттэн маһы оннун буллараан, баһын-атаьын хамсаабат гьына ьыбылы кьыпчыттаран, ьытаһалаан эрэ баран төһө да мутуга-итигэ суох, көнө сьыбыдыал мас буоллар, анал мээрэьинэн эрбээһингэ туруналлара. Маһы хайьытан эрбээһин сүрдээх сьылаалаах, ьытаан, сэниэьин-сээбэскин барыыр, ьарахан үлэ. Күнгэ киһи элбэьи эрбээн үгэлэппэт үлэтэ этэ.

Боярин үлэлиир кэмэ бүтэн дьэилиир буолбут. Биір эмиз 9 м усталаах, ьыһар төбөтө 24 см суоннаах бөдөн маһы сарсынгыга бэлэмнээн төкүнүтэн аьалан лаабас таһьыгар сьыьарьыттарын

ким эрэ кэлэн маһы ортотуттан көтөьөн ьыан лаабас үрдүгэр ууран кэбиспит. Хата, онно кьыраһа хаар түспүт буолан улахан ьынах этэрбэстээх киһи суола хаалытын бэлиэтии көрөннөр, Бурундук этэрбэһин суола буоларын тутта сэрьэй охсубуттар. Туттааччылар Бурундугу баардаах баарын син биір көрдөрөн барьыт диэннэр үөрсүбүттэрэ үһү. Бурундук үөрэ-көтө сьылдьан көрүдүөстэһиһиһи аьатын курдук саха балаьаннарын балык өһүөтүн өрө анһан баран, баьана төбөтүгэр үтүлүгүн кьыбытара диэн кэсииллэр эбит.

Боярин Бурундук ол саьана II-с Модукка Көлүьэ диэн сиргэ мыраан үрдүгэр олоро сьылдьыбыт. Онно Бадьаньый сириттэн отун тийээн таһаарар эбит. Чаллаайы диэн күөл таһьынан киирэн от тиэнэн төннөн истэьинэ, ьыраахтан көрдөьүнэ туу сүгэһэрдээх киһи утары кэлэн иһэрэ үһү. Чугаһан кэлбитэ хоруоп сүгэһэрдээх киһи буолан биэрбит. Киһитэ кэтиллэ түһээт мэлийэн хаалыт. Оьуһа оттоох сьыарьатын оннuttан төрүт кьыһан сьыарьыппатах. Сьыарьаны хоннорор аат диэн суох буолбут.

Хайыаьай, оьуһун булгутан бэйэтэ бурьалдьыны иилинэн дьүккүйбүтүгэр ураьастарын сьыарьа атахтары кьытта холбуур баайыыларын иккиэннэрин ьыһа түһэн кэбиспит. Сьыарьа буоллаьына бэрт кьыратык да сьыарьыбатах. Онуоха Бурундук хаһьытааьыт: «Кьыайдым, кьыайдым», — диэн. Оьуһун сулумахтыы миинэн дьэитигэр тахсыбыт. Ол тахсан баран ьылдьан хаалыт. Онтон ьыла өрүттүбэккэ ьыарьыһах буолан хаалыта үһү.

УСХААН 2015 с.

Понедельник, 26 июня

05.00 Доброе утро
09.00, 12.00, 15.00, 03.00
Новости
09.10, 04.15 Контрольная
закупка 12+

Вторник, 27 июня

05.00 Доброе утро
09.00, 12.00, 15.00, 03.00
Новости
09.10 Контрольная за-
купка 12+

Понедельник, 26 июня

12.30 Д/с «Вся правда
про...» 12+
13.00, 13.25, 14.55, 17.20,
20.30, 22.55 Новости
13.05 Зарядка ГТО 0+

Вторник, 27 июня

12.30 Д/с «Вся правда
про...» 12+
13.00, 13.25, 14.55, 18.20,
21.20, 23.25 Новости
13.05 Зарядка ГТО 0+

18.00 Вечерние Новости
18.40 Первая Студия 16+
19.50 Пусть говорят 16+

Среда, 28 июня

05.00 Доброе утро
09.00, 12.00, 15.00, 03.00
Новости
09.10, 04.25 Контрольная
закупка 12+

Четверг, 29 июня

05.00 Доброе утро
09.00, 12.00, 15.00, 03.00
Новости
09.10 Контрольная за-
купка 12+

12.15, 03.50 Наедине со
всеми 16+
13.20, 15.15 Время по-
кажет 16+

Пятница, 30 июня

05.00 Доброе утро
09.00, 12.00, 15.00 Но-
вости
09.10, 05.10 Контрольная
закупка 12+

Суббота, 1 июля

05.40, 06.10, 05.05 Наеди-
не со всеми 16+

приключения
09.00 Играй, гармонь лю-
бимая! 12+

Воскресенье, 2 июля

06.00, 10.00, 12.00 Но-
вости
06.10 Х/ф «Кураж» 16+

РОССИЯ 1

Понедельник, 26 июня

05.00, 09.15 Утро России
09.00, 11.00, 14.00, 17.00,
20.00 Вести
09.55 О самом главном 12+

Вторник, 27 июня

05.00, 09.15 Утро России
09.00, 11.00, 14.00, 17.00,
20.00 Вести
09.55 О самом главном 12+

РОССИЯ 1

Среда, 28 июня

05.00, 09.15 Утро России
09.00, 11.00, 14.00, 17.00,
20.00 Вести
09.55 О самом главном 12+

Четверг, 29 июня

05.00, 09.15 Утро России
09.00, 11.00, 14.00, 17.00,
20.00 Вести
09.55 О самом главном 12+

РОССИЯ 1

Пятница, 30 июня

05.00, 09.15 Утро России
09.00, 11.00, 14.00, 17.00,
20.00 Вести
09.55 О самом главном 12+

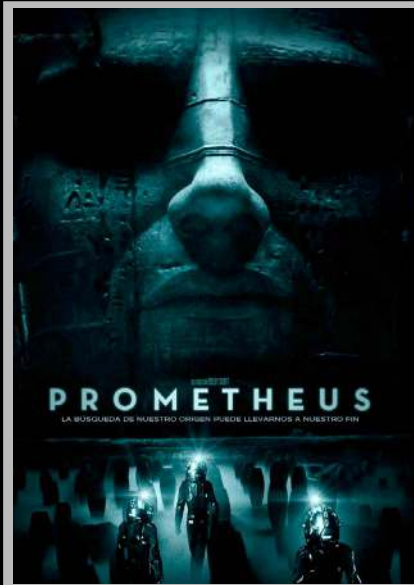
Суббота, 1 июля

05.15 Х/ф «Как развести
миллионера» 12+

11.00, 14.00 Вести
11.50, 14.30 Т/с «Только
ты» 12+

Воскресенье, 2 июля

05.00 Х/ф «Как развести
миллионера» 12+

ВОСКРЕСЕНЬЕ, 2 ИЮЛЯ 23:50

«Прометей». (США, Великобритания, 2012г.)
Фантастика.

В поисках сакрального знания группа ученых
отправляется в самые темные и неизведанные
чертоги вселенной.

Режиссер: Ридли Скотт.
В ролях: Нуми Рапас, Майкл Фассбендер,
Шарлиз Терон, Идрис Эльба, Гай Пирс, Логан
Маршалл-Грин, Шон Харрис, Рейф Сполл, Иман
Эллиотт, Бенедикт Вонг, Кейт Дики, Патрик Уил-
сон, Люси Хатчинсон.

НВК САХА

26 июня, понедельник

06:00 Дойдум дьоно
(Амма ТВ) 6+
06:30 Олох көмүс күһүнэ
(Сунтаар ТВ) 6+

27 июня, вторник

06:00 Дойдум дьоно (Та-
атта ТВ) 6+
06:15 Дойдум дьоно (Ма-
арыкчаан ТВ) 6+

28 июня, среда

06:00 Дойдум дьоно (Бо-
рогон ТВ) 6+
06:30 В кадрe-республика
(ТВ Дьукээбип) 6+

29 июня, четверг

06:00 Дойдум дьоно (Сун-
таар ТВ) 6+
06:30 В кадрe-республика
(Нерюнгри ТВ) 6+

30 июня, пятница

06:00 Дойдум дьоно (Хо-
тун Булуг ТВ) 6+
06:15 Дойдум дьоно (Па-
норама ТВ) 6+

1 июля, суббота

06:00 В кадрe-республика
(Чароит ТВ) 6+
06:30 Дойдум дьоно (Па-
норама ТВ) 6+

2 июля, воскресенье

06:00 Дойдум дьоно (Абий
ТВ) 6+
06:30 Дойдум дьоно (Ха-
налас ТВ) 6+

Тускар туһан

Уу баһар прицеп. 200 л икки буючуканы бэйэ-бэйэлэригэр холбонон иһэрдиллэр (сварка-ланар). Уһун, улахан ёмкость буолар. Үрдүгэр, биер өттүгэр, ууну носуоһунан эбэтэр биздэрэ-нэн кутарга хайааҕастан баран, быстах турбаны хороһор гына сваркалыгыҥ. Прицеп арааматын туох түбөһэринэн, сөптөөх тимириҥнэн онороһун.

Биер баалга икки УАЗ мас-сыына көлүөһэтин уонна саппаас чаастарын олодоһун. Ёмкость кэннигэр уу кыраанын эбэтэр шланга кэтэрдэһин. Уопсай үрдүгэ намыһах, салдаммакка эрэ күөлтөн холкутук ууну баһан кутаһын. Биһиги онгостуммуштут уонча сыл буолла. УАЗ-ынан, шассинан (т-16) соһо сылдьаһын. Буочукабын ыллаххына, маһы да соһоһун.

Хоргуопсуй бааһынатын хорутар тэрил. Тутааһын кытта

ЭР ДЬОНҢО СҮБЭЛЭР

сиргэ батары кириэр быһахтара биригэ сваркалана сылдьаллар (5-6 устуука). Атаххынан сиргэ батары үктүүгүн уонна тутааһынан тизэр баттыгыҥ. Төһө кэтит сири ыларарын, онһоһук кэтиттэн тутулука-таах. 0,50 м кэтит буолуон сөп. Угольник, арматура тимиридэ-

рэ туттуллаллар. Сиргэ батары кириэр быһахтарга тимиер атыр-дах тиистэрэ барыан сөп. Уһуна уонна кытаанаҕа сөп түбөһэр. Күрдьэһинэн алдытардааһар быдан ордук буолан, тутта сыл-дыабыт.

Т. НИКОЛЬСКАЯ

УҺУРЭХ ТЫПТАР

Күндү күтүөһүтүн **ЮШКОВ ЭДГАР АЛЕКСЕЕВИЧЫ** үйэ аһардаах үбүлүөйдөөх сааскын туолбуккунан, «Отличник финансово-го работника РС(Я)» бэлиэнэн наһараадаламмыккынан итиитик-истинник эбэрдэлибит!

Баһарабыт сир үрдүк кэрэтин, үтүөтүн, өссө үгүс ситиһиилэри, аймах билэ дьонун, дьиз кэргэниг истин-иһирэх сыһыаннарынан утуттанан куруук үөрэ-көтө олох үөһүгэр сырыт!

Игини-истин эбэрдэни кытта аймахтарыг Мальшевтар, Габышевтар, Жирковтар, Ушницкайдар, Николаевтар

Күндү күтүөһүтүн **ЭДГАР АЛЕКСЕЕВИЧ ЮШКОВУ** 50 сааскынан, «Отличник финансового работника РС(Я)» бэлиэни ылбыккынан ис сүрэхтэн эбэрдэлибит!

Баһарабыт чэгиэн доруобуйаны, дьиз кэргэнгэр дьолу, үлэһэр үрдүк ситиһиилэри.

Жирковтар, Охлопковтар

Тапталлаах кэргэммин, күн күбэй ийэбитин, эйэбэс эбэбитин **ГОГОЛЕВА ОЛЬГА МИХАЙЛОВНА** олоһун орто омурҕана туолбутунан, үүммүт үөрүүлээх күнүнүнэн — доруобуйа харыстабылын ситимигэр өр сылларга бэриниилээх үлэн үрдүктүк сыаналанан «Саха республикатын доруобуйатын харыстабылын туйгуна» үрдүк ааты ылбыккынан сахалыы сайаҕас эбэрдэбитин тиэрдэбит!

Тапталлаах ийэбитигэр үс оһону күн сириҥ көрдөрбүккэр, үлэһит дьон, ыал онортообуккар, бытыгырас сиэннэргэр үтүөнү сүбэлээн, тапталгынан утуттанан сылдьаргар ис сүрэхтэн махтанабыт.

Баһарабыт эйиэхэ күн сиригэр баар бары кэрэни, чугас дьонун махталларынан, аламаһай алгыстарынан арыалланан, олоххор дьулууру, эстибэт эрчими. Көмүс санаан күлүмүрдүү сырыттын, ыра санаан ыһсан истин. Түбүктээх үлэн түмүктээх буоллун. Баһа санаа бастыгыҥ, дьонун дьоллоох олоһу, доруобуйа туйгунун, үлэ үөрүүтүн, өй-санаа өлгөмүн, уһараабат уобу, көбүрээбэт күүһү! Дом!

Эбэрдэни тылын анаатылар кэргэниг Александр Викторевич, оһолорун, кийиитин, күтүөттэрин, сиэннэрин

Уважаемую **АННУ ФЕДОРОВНУ АКИМБЕТОВУ** от всей души поздравляем 90-летним юбилеем!

И в знатный юбилейный день рождения Хотим здоровья пожелать мы Вам, Чтобы всегда хватало сил и терпения, Чтоб не вели Вы счет годом!

Ученики 8 «а», 8 «б» кл., 1966 г.

«ТРАКТОР» ОПЕРАЦИЯ САБАЛАННА

лар. Сүрүн үлэбитинэн бу техникалары технической туруктарынын көрүү, регистрациялааһын, права уларытыгыта, кууруһу бүтэрбит дьонтон эксээмэн тутуу, өрөмүөннэммит сага техникаҕа алдыһыны, кэһэни таһыстаһына ороскуотун быһаарыы, кирибит сайабыллыанналары көрүү уода. Сыл айы икки төгүллээн «Трактор», «Снегоход», «Сенокос» диэн профилактической хабааннаах операциялар, рейдэлэр балай да далаһыннаахтык ытыллаллар. Ол түмүгүнэн, ааспыт сылга 194 техника бэрэбиэркэлэнэн, 53 административнай боротокуол толоруллубута.

Билигин техника элбээн, сылла-та биер икки суол быһылааннара трактористар буруйдарынан син биер таһса тураллар», - диэн санаатын үллэстэр.

Билигин туругунан, «Трактор» профилактической операция чэрчитинэн Түбөһэ, Модука, Хатырыкка, Бөтүнгэ, Аппааныга, Таастаахха, Искраҕа — уопсайа 25 техника бэрэбиэркэлэммит. Онтон технадзор линиятын 5 протокол толоруллубут. Сүннүнэн тырахтарыстар ытар удостоверенията суох, технической бэрэбиэркэтэ суох сылдыһылар бэлиэтэнэр эбит.

С. АРГУНОВ

БИЛЭРИИЛЭР

РЕШЕНИЕ №LIX-1 от 19.06.2017 г.

Назначение муниципальных выборов

В соответствии Федеральному закону от 12 июня 2002 г. №67-ФЗ «Об основных гарантиях избирательных прав и права на участие в референдуме граждан Российской Федерации», со статьей 23 Федерального закона от 06.10.2003 №131-ФЗ «Об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации», Закона Республики Саха (Якутия) 3 №816-IV от 28.09.2011 г. «О муниципальных выборах в Республике Саха (Якутия)», со статьей 10 Устава муниципального образования, представительный орган наследный Совет депутатов муниципального образования «Хатын-Арынский наслег» решил:

1. Назначить выборы Главы муниципального образования и депутатов наследного Совета муниципального образования «Хатын-Арынский наслег» на 10 сентября 2017 года.

2. Утвердить смету расходов на подготовку и проведение выборов главы муниципального образования и депутатов наследного Совета III созыва в сумме 400 000 (четыре-ста) тысяч рублей.

3. Обнародовать настоящее решение в местах «Официальной информации» в МБУ ЦД «Чороон» с. Аппаны, МБУ ЦД «Сайды» с. Кысыл-Деревня, МБУ ЦД «Самородок» с. Графский Берег и опубликовать путем разрешения в улусной газете «Энсиэли» и на официальном сайте МО «Хатын-Арынский наслег» <http://sakha.gov.ru>

4. Контроль исполнения данного решения возложить на председателя избирательной комиссии муниципального образования «Хатын-Арынский наслег» Стрекаловскую Е.В.

Председатель наследного Совета Е.Г. Жирков
Глава МО «Хатын-Арынский наслег» Ю.И. Слепцов

РЕШЕНИЕ №11 от «19» июня 2017 г.

О назначении выборов депутатов представительного органа МО

«Тюбинский наслег»

На основании частей 2, 3 статьи 5 Закона Республики Саха (Якутия) «О муниципальных выборах в Республике Саха (Якутия)» и статьи 10 Устава МО «Тюбинский наслег» наследный Совет депутатов решает:

1. Назначить выборы депутатов представительного органа муниципального образования «Тюбинский наслег» на 10 сентября 2017 года.

2. Ответственным за подготовку и проведение муниципальных выборов на территории муниципального образования «Тюбинский наслег» назначить А.А. Егорова, заместителя главы МО «Тюбинский наслег».

3. Опубликовать решение в местной газете «Энсиэли» в течение пяти дней.

Глава наслега, Председатель наследного Совета депутатов: К.К. Федоров

РЕШЕНИЕ

от 20 июня 2017 года №91

Место проведения: село Сыгынах

О назначении выборов главы и депутатов МО «Арбынский наслег» Намского улуса на 10 сентября 2017 года

На основании частей 3 ст.8 Закона РС(Я) «О муниципальных выборах в Республике Саха (Якутия)» наследный Совет депутатов МО «Арбынский наслег» решил:

1. Назначить муниципальные выборы нового созыва депутатов представительного органа и главы муниципального образования «Арбынский наслег» на 10 сентября 2017 года.

2. Ответственным за подготовку и проведение муниципальных выборов на территории муниципального образования «Арбынский наслег» назначить Иванову А.Н.

3. Опубликовать данное решение в газете «Энсиэли» в течение пяти дней.

Председатель наследного Совета Н.А. Соловьев

РЕШЕНИЕ

от 20 июня 2017 года №92

Место проведения: село Сыгынах

Об организации и проведении выборов главы и депутатов

представительного органа муниципального образования «Арбынский наслег»

На основании Федерального закона «Об основных гарантиях избирательных прав и права на участие в референдуме РФ», Закона РС(Я) «О муниципальных выборах в Республике Саха (Якутия)» наследный Совет депутатов МО «Арбынский наслег» решил:

1. Утвердить состав ИКМО в количестве 6 человек:

- Жиркова Матрена Ильинична, 1964 г.р. - председатель;
- Николаева Октябрина Иннокентьевна, 1972 г.р. - зам. председателя;
- Исакова Ирина Алексеевна, 1968 г.р. - секретарь;
- Софронова Христина Петровна, 1961 г.р. - член;
- Попова Зоя Васильевна, 1964 г.р. - член;
- Иванова Лена Гаврильевна, 1976 г.р. - член.

2. Утвердить смету расходов в сумме 150000 (сто пятьдесят тысяч) рублей.

3. Опубликовать данное решение в газете «Энсиэли».

4. Контроль исполнения решения оставляю за собой.

Глава наслега, Председатель наследного Совета Н.А. Соловьев

Кадастровым инженером МКУ КУМИ МО «Намский улус» Ядрихинской Верой Васильевной квалификационный аттестат №14-12-180 почтовый адрес: РС(Я), Намский улус, с. Намцы, ул. Октябрьская, д. 1 контактный телефон: 8-924-369-13-32 в отношении земельного участка с кадастровым №14:18:060001:212, расположенного по адресу: РС(Я), Намский улус, с. Намцы, ул. Ильи Винокурова, д. 86, выполняются кадастровые работы по уточнению местоположения границы земельного участка. Заказчиком кадастровых работ является Ядрихинская Лилия Михайловна контактный тел. 8914-265-49-89. Собрание заинтересованных лиц по поводу согласования местоположения границы состоится по адресу: РС(Я), Намский улус, с. Намцы, ул. Октябрьская, д. 1 каб. 219, 23.07.2017

г. в 10.00 ч.

С проектом межевого плана земельного участка можно ознакомиться по адресу: РС(Я), Намский улус, с. Намцы, ул. Октябрьская, д. 1, каб. 219. Возражения по проекту межевого плана и требования о проведении согласования местоположения границ земельных участков на местности принимаются с 23.06.2017 г. по 23.07.2017 г. по адресу: РС(Я), Намский улус, с. Намцы, ул. Октябрьская, д. 1 каб. 219. Смежные земельные участки, с правообладателями которых требуется согласовать местоположение границы: РС(Я), Намский улус, с. Намцы, ул. Ильи Винокурова, д. 84, и ул. Ильи Винокурова, д. 88, ул. Колхозная, д. 24, ул. Колхозная, д. 26, ул. Колхозная, д. 28, и всех заинтересованных лиц. При проведении согласования местоположения границ при себе необходимо иметь документы, удостоверяющие личность, а также документы о правах на земельный участок.

В соответствии с Федеральным законом №221-ФЗ от 24.07.2007 г. и с требованиями к подготовке межевого плана, утвержденным приказом Минэкономразвития №412 от 24.11.2008 г.

© ООО «Возрождение» реализует горный песок организациям, частным лицам. Заключаем договора на поставку.
Тел. 89142708452
Лицензия ГИГ 01337 ГЭ

© Коллегия юридической защиты. Юридическая помощь по возврату водительских удостоверений, ДТП, возврат по амнистии уже лишенных прав. Официально.
8-800-35-01-002
Звонок бесплатный

© ООО «Уйгу» продает бетон и цементно-песчаный раствор любых марок от В — 3,5 до В — 25 согласно ГОСТ с доставкой.

© Заливаем идеальные ленточные бетонные фундаменты любых размеров согласно ГОСТ.

Тел. 8 914 105 63 50, звонить в рабочее время с 9 до 18 ч.

Обращайтесь к профессионалам своего дела!

Хищение электроэнергии может привести к беде!
ПАО «Якутскэнерго» напоминает об опасности самовольного подключения к электросетям для здоровья и жизни людей. Открыта «горячая линия», по которой можно сообщить о случаях хищения электроэнергии и предотвратить угрозу пожара или электротравмы.
Телефоны «горячей линии»: **41-979, 41-544**
Намский участок Энергосбыта ПАО «Якутскэнерго»

© Дорогие жители Намского улуса!!! С 22 июня приглашаем детей с 12 до 18 лет на музыкальный лагерь круглосуточного пребывания под руководством Нелли в с. Модут. А также с 19 по 22 июня пройдут курсы вокала для взрослых без ограничения в возрасте (взнос 2000 р.).

В программе:

- правильная постановка корпуса при пении;
- постановка голоса;
- постановка исполнительского дыхания;
- приемы и распевки эстрадно-джазового пения;
- работа на развитие артикуляции;
- работа над репертуаром;
- 5-ти разовое питание;
- различные мероприятия и много-много подарков;
- мастер-класс звезд якутской эстрады;
- Как обрести уверенность в себе?
- Многочисленные эффективные советы.

Заявки принимаем до 21 июня (Взнос 10000 р., 7 дней)
Пишите в WhatsApp: 89142264156, 89142981702

БИЛЭРИИЛЭР

ЫТЫКТАБЫЛЛААХ НАМ УЛУУХУН ОЛОХТООХТОРО!

«Төрүт уу» тэрилтэ «Олонхо» атыг дьизитигэр, үлэ күнүгэр 9.00 чаастан 19.00 чааска диэри, баскыһаннаа 10.00 чаастан 18.00 чааска диэри үлэлиир.

Дьизэ тиэрдэн биэри деспетчерэ 10.00 чаастан 18.30 чааска диэри үлэлиир.

Билэр телефоннар: **8-924-873-73-11, 8-914-300-11-70.** Баскыһаннаа дьизэ тиэрди оһоһуллубат.

Аппааныга Л. Левин уул. 3

№-гэр атыгыланар (урукку кулууп кинобудката). Үлэ күнүгэр 9.00 чаастан 18.00 чааска диэри. Баскыһаннаа үлэлээбэт.

® **Продается** земельный участок в с. Намцы (15 сот.) по ул. Жиркова, 17 (свет, газ рядом). Участок ровный, сухой. Цена – 400 т.р.

Тел. 89644239716

® **Продается** автомашина ЗИЛ-131 с роспуском в отличном состоянии.

Тел. 89841051246

® **Грузовые перевозки.** Тел. 89644258617, 89841160270

® **Продаю** частный дом в с. Модутцы 97 м2 с надворными постройками: баня, гараж 6х7, хотон, огород.

Тел. 89243660681, 89241649096

® **Продаем** участок Көчү-2, сухой, ровный, в собственности, цена – 300 т.р. Реальному покупателю – реальный торг.

Тел. 89248708417, 89143012135 (можно ватсап)

® **Продаю** частный дом в селе Намцы. Все есть. Подробности по ватсап.

Тел. 8 914 226 30 39

ПРОФИЛАКТИКА МАЛЯРИИ

Всего было зарегистрировано 100 случаев малярии (0,07 на 100 тыс. населения) в 33 субъектах Российской Федерации. Случаев малярии с местной передачей не зарегистрировано. Завоз малярии отмечался из 28 стран Африки (73 случая), Индии (18 случаев, 12 из которых завезено из Гоа), Афганистана, Гайаны, Океании. Завоз малярии происходил как российскими гражданами после служебных командировок и туристических поездок, так и коренными жителями эндемичных стран.

В Республике Саха (Якутия) существует риск осложнения эпидемиологической ситуации по малярии в связи завозом из эндемичных территорий. В 2014 г. был завозной случай тропической малярии у гражданки РС (Я), отдыхавшей в Доминиканской Республике, в 2015 г. был завозной случай микст-инфекции-трехдневная малярия с овале (P.ovale) у сотрудника МВД, служившего по контракту в Либереи, в 2016 году был рецидив трехдневной малярии у работника – вахтовика, прибывшего в Ленский район из Башкортостана и заболевшего впервые в данной республике.

Как известно, болезнь легче предупредить, чем лечить, за неделю до выезда в неблагополучный по тропической малярии регион, весь период пребывания там и в течение одного месяца после возвращения домой. Эффект химиофилактики в значительной степени зависит от правильности выбора препарата и схемы его применения.

Также рекомендуется использовать средства защиты от укусов комаров: смазывать открытые части тела отпугивающими средствами (репеллентами), застегивать окна и двери сеткой или марлей, обрабатывать помещения аэрозольными инсектицидами.

Тропическая малярия способна привести к смерти менее чем за 48 часов после появления первых симптомов и чем точнее Вы будете выполнять правила профилактики малярии, тем меньше вероятность заболеть этой болезнью!

Малярия – паразитарная тропическая болезнь, характеризующаяся приступами лихорадки, анемией и увеличением селезенки. Существует 4 вида малярии: тропическая, трехдневная, четырехдневная и овале-малярия. Наиболее тяжелая – тропическая. Малярия передается от больного человека к здоровому при кровососании самок комаров. Существует и еще два пути заражения при переливании крови и внутриутробный, когда больная малярийная женщина заражает своего будущего ребенка. Попавшие в организм человека во время уку-

са малярийных комаров паразиты циркулируют в крови, а затем заносятся в печень, в клетках которой и развиваются.

Инкубационный (скрытый) период развития паразитов колеблется от семи дней до трех лет. Такая амплитуда зависит от вида малярии, при тропической малярии инкубационный период короткий. Болезнь начинается с симптомов общей интоксикации (слабость, разбитость, сильная головная боль, познабливание).

Затем наступают, повторяющиеся приступы лихорадки, температура тела поднимается до 40 градусов и выше, держится несколько часов и сопровождается ознобом и сильным потоотделением в конце приступа. Если отмечается четкое повторение таких приступов через определенное время – ежедневно (через день или через два дня), следует подумать о возможном заболевании малярией.

Тропическая малярия наиболее тяжелая форма малярии. Инкубационный период колеблется от 8 до 16 дней. За 3-4 дня до развития клинических симптомов могут отмечаться головная боль, утомляемость, тошнота, снижение аппетита. Начальные проявления характеризуются выраженным ознобом, чувством жара, сильной головной болью.

В ряде случаев приступы малярии наступают без озноба. Лихорадка в начале заболевания может быть постоянной без выраженных приступов, что затрудняет диагностику. При поздней диагностике и задержке с лечением тропической малярии принять «злокачественное течение». Особенно увеличивается риск развития «злокачественной» малярии при задержке с лечением более 6 дней от начала болезни. Летальность при тропической малярии колеблется от 10 до 40% в зависимости от времени начала лечения, правильного подбора противомаларийных препаратов и оснащенности клиники. Дети, беременные женщины и не иммунные взрослые более подвержены развитию тяжелой тропической малярии. Церебральная малярия наиболее частое осложнение тропической малярии, при этом характерны судороги, ригидность, кровоизлияния в сетчатку.

Паразиты малярии находятся в крови больного человека и могут быть обнаружены только при исследовании крови под микроскопом. Лечение этой опасной болезни осуществляется с учетом вида возбудителя и его чувствительности к химиопрепаратам.

Специалист-эксперт ТО Управления Роспотребнадзора по РС (Я) в Намском районе А.А. Кузьмина

КЭРИЭСТЭБИЛ

Күндүтүк санын, туохха да тэннэмэт баар суох күндү кибибитин, биһиги дьизэ кэргэн аба баһылыгын, тапталлаах, амарах санаалаах аба-бытын, элбэх сиэн, хос сиэн эйэ-эс эһэтин, үлэ ветеранын, Нам улуунун Ытык киһитин Васильев Аркадий Ивановичы ыарахан ырыыттан күн сириттэн букатыннаахтык сүтэрбиһит б.д.б. бас ыйын 27 күнүгэр биэр сыла буолар.

Амарах аҕабыт Аркадий Иванович 1940 сыллаахха балаһан ыйын 20 күнүгэр Мэнэ Хангалас оройуонун Павловской бөһүөлөгөр төрөөбүтэ. Оҕо сааһа Аҕа дойдуга сэрэйдигэр сылларыгар ааспыт.

Кини 1962 сылтан Сэбиэскэй аармыйага сулуспалаан баран, I Хомуустаахха «Нам» совхоз тууутун биригээдэтигэр плотнигынан үлэтин саҕалаабыта. Ол кэмнэ биһиги күн күбөй ийэбитин Луиза Петровна көрсөн, сөбүлэһэн 1963 сыллаахха кэргэнни буолбуттара. Үс оҕону төрөтөн, үөрэхтөн, атахтарыгар туруоран, ыал оҕортоон, сиэннэрин, хос сиэннэрин бүөбөйдээн, олох үөрүүлэрин тэнгэ үлэстэн кэлбиттэрэ.

1967 сыллаахха Өлүөхүмэтэҕи тыа хаһаайыстыбатын техникумун бүтэрэн техник механик идэтин ылбыта. «Нам» совхозка кэлэн, автопарканы салайдыта, киин өрөмүөннүүр мастерской сабиэдиссэйинэн үлэлээбитэ. «Нам» совхоз директориятын салайытынан Иркутскайдаагы тыа хаһаайыстыбатын институтугар үөрэнэн ситиһиллээхтик бүтэрэн, 1974-1976 сс. совхозка киин өрөмүөннүүр мастерской сабиэдиссэйинэн, оһолтон сэрэхтээх буолууга инженеринэн үлэлээбитэ.

1976 сыллаахха Нам оройуонун икки совхозтарын бытарыты (разрупнение) оҕорбуттара. Намнаагы Партия райкомун быһаарытынан саҕа тэриллит «Хатын Арыы» совхозка кылаабынай инженерин уонна совхоз директорун кормопроизводства солбуйааччынан анаабыттара. Онно үлэлиир сылыгар улахан хотоннор бары механизацияламмыттара. Сүөһү аһылыгын бэлэмнээһингэ механизированнай, полумеханизированнай звенолары тэрийэн, үлэ күргүмнээхтик барар этэ. Сылын аайы түһэриллибит былаан аһары толорулан иһэрэ. Хаста да көһөрүллэ сылдьар Кыһыл знамяны туттара сылдьыбыттара. Совхозка сиһилэһинэн, эбии аһылыгын дьарыктанар биригээдэ тэриллэн ситиһиллээхтик үлэлээбитэ.

1986 сыл Партия райкомун быһаарытынан М.К. Аммосов аатынан совхозка кылаабынай инженеринэн, совхоз директорун бастакы солбуйааччыты-

нан ананан үлэлээбитэ. Инженерди сылдьан олохтоохтору уу боһуруоһугар ыарахаттары көрсөллөрүн билсэн баран, ылсан үлэлииргэ быһаарыммыта. Биир сыл иһинэн Хатырск нэһилигин киин уулуссатыгар уонна икки сөргөстөһө сытар уулуссаларга дьюралевый турбалары салгыы салгыы уу түһэр кырааннардаан ыаллар уһаайбаларыгар ууну киллэттэрибитэ. Ити саҕалааһын оройуон совхозтарыгар бастакынан этэ.

1990 сыллаахха Хатырск нэһилигин сельскэй сэбиэтин исполкомун председателинэн быыбардаммыта. 1992-1995 сс. Хатырск нэһилигин дьаһалтатын баһылыгын солбуйааччытынан үлэлээн сааһынан пенсияга тахсыбыта.

Сааһын тухары пенсияга барыар диэри Коммунистическай партия сородаһынан Нам улуунун собуруу баһыттан хоту баһыгар диэри баар бары совхозтарга кылаабынай инженеринэн, директордарын бастакы солбуйааччыларынан үрдүк таһаарылаахтык үлэлээбитинэн биһиги, оҕолоро, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ, аймахтара, кизэн туттабыт. Улуус ветераннарын сэбиэтэ чийэһинэй үлэтин сыаналааннар «Нам улуунун Ытык киһитэ» ааты инэрбиттэрэ туһундууру.

Күн күбөй ийэбитинэн Луиза Петровнаһын үйэ аңара эйэ-дэмнээхтик олорон, үс оҕону атахтарыгар туруоран, ааттарын ааттар сэттэ сиэн, биэс хос сиэн үөрүүтүн билбиттэрэ. Хомолтолооҕо диэн, тапталлаах кэргэнэ, күн күбөй ийэбит инсуллаан аҕабыт көрүүтүгэр харайытыгар уонча сыл сытан 2013 сыллаахха олохтон туораабыта. Аҕабыт 2008 сылтан сүрээһинэн 2-с группалаах инбэлиит буолбута. 2013 сыллаахха сүрээһин операциятын кэннэ атаһын тымырдара бүөлөнөн, хаҥас атаһын тобугун үрдүнэн быспыттара. Ол да буоллар аҕабыт барахсан олоххо күүстээх тардыһылаах буолан, ыарахан ырыыны кытта туруулаһан оҕолоругар, сиэннэригэр өйөбүл, көмө, үтүө сүбэһит буолан сирдээҕи олоһун түмүктээтэ.

Биһиги таптыыр, күндүтүк саныр амарах аҕабыт, эһэбит, хос эһэбит сүрэхпитигэр, өй-бүтүгэр умнуллубат үтүө эрэ өйдөбүлү хааллардыҥ, эйигин мэлдьи ахта-саныы сылдьаахпыт. Эн олоһу олоһун, үлэлээбит үтүмэн үлэн бар дьонгор-сэргэҕэр, оҕолорго үтүө сиэрдээх сыһыан бэлиэтэ буолан үйэ-саас тухары хаалыаҕа.

Эн кэрэ, сырдык мөссүөнүн сүрэхпитигэр, санаабытыгар өрүү тыһыннаах буолуоҕа.

Оҕолоро, куттотэ, кийиитэ, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ

Тапталлаах олоһун, бырааппыт, эркин курдук эрэнэр саамай чугас киһибит Сивцев Иван Иванович олус соһуччу ыарахан ырыыттан биһиги кэккэбитигэр сүрэхпитигэр бэс ыйын 23 күнүгэр биэр сылын туолла.

Ваня 1984 с. кулун тутар 10 күнүгэр Хатын Арыы нэһилигэр Сивцевтэр дьизэ кэргэттэригэр төрдүс оҕонун күн сириин көрбүтэ. Ванюша кыра эрдэбиттэн наар үөрэ-көтө сылдьар, сүүрэн элэстэнэрэ, тугу эрэ кэпсээн чаҕаарара күн бэбэһээни курдук. Оҕо эрдэбиттэн эйэбэс, үлэбэ-үөрэххэ сьстаҕас буолан дьонго сөбүлэттэрэрэ. Элбэх атастардаах-дороттордоох, дьону бэйэтигэр тардар күүстээх, кими баҕарар кытта уопсай тылы булар элэккэй буола улааппыта.

Кып-кыра Ванюша 1990 с. бастакы кылааска кирибитэ. Нам 2-с №-дээх оскуолатыгар үөрэнэр кэмигэр Ваня оскуола иһинээҕи улуустаагы олимпиадаларга куруук ситиһиллээхтик кыттан бастакы, иккис миэстэлэри ылаттыра. 2001 с. үөрэнкөтөн ситии-хотуу аттестатын ылбыта уонна СГУ-га прикладной математика салаатыгар туох да эрэйэ суох кириэн устудьун үрдүк аатын сүкпүтэ. Компьютеры кыра эрдэбиттэн үчүгүйдик билэрэ, оннооҕор оскуолаҕа үөрэнэ сылдьан ыаллар компьютердарын көннөрөн, оҕорон биэрэрэ.

2005 с. дорубуйатынан академ ылбыта уонна Арбын орто оскуолатыгар математика, физика уруктары биэрбитэ. Оскуолаҕа компьютер өттүгэр көмө бөҕө оҕорбута. Кини туһунан билигин да коллектив олус үчүгүйдик саныыр уонна ахтар. Ол кэнниттэн Граф Биэрэгин лицейигэр информатика учууталынан үлэлээбитэ.

2010 с. бакалавриаты бүтэрэн, ол эһилигэр дипломун «Математик, системный программист по прикладной математике и информатике» диэн идэни ылбыта. Үөрөһүн бүтэрээт Түбэ орто оскуолатыгар үлэлээбитэ.

Ийэтигэр чугаһан, 2014 с. «Уйгу» ХЭТ диэн тэрилтэбэ кириэн, бу күн сириттэн арахсыар диэри үрдүк таһаарылаахтык үлэлээбитэ. Кини идэтин толору баһылаабытын биригэр үлэлиир дьонно, салайааччыларга бэлиэтээн этэллэр.

Күндү оҕобут, бырааппыт күн сиригэр олус да кылгастык олорон ааста. Кинини санаабатах, ахтыбытах күммүт суох. Үлэлиэхамсыа диэн эрэммит киһибит суох буолбута наһаа да ыарахан.

Бу ыарахан күммүтүгэр күүс-көмө, сүбэ-ама буолбут бары дьоммутугар, чуолаан үлэли сылдьыбыт «Уйгу-Быйан» тэрилтэ салайааччыларыгар, үлэ-һиттиригэр Иван Иванович ийэтин, биригэр төрөөбүттэрин ааттарыттан махталбытын этэбит.

Таптыыр күндү киһибит Ванятыг, быдан дьылларга быраһаай! Эн өрүү биһиги сүрэхпитигэр бааргың.

Ийэтэ Валентина Спиридоновна, биригэр төрөөбүттэрэ

Кылаабынай редактор В.Г. КАСЬЯНОВ

ОТДЕЛАР:

редакторы солбуйааччы — 41332, хаһыаты тангыы — 41332, бухгалтерия — 41141, факс — 41141.

Тэрийэн таһаарааччылар: СР Правительствота, «Нам улуунун «Энсиэли» хаһыат редакцията» автономнай учреждение. Сибээс, информационнай технологиялар уонна маассабай коммуникациялар эйгэлэригэр кэтээн көрүүгэ Федеральнай сулууспа СР управлениетыгар 2012 с. олунньу 7 күнүгэр регистрацияламмыт нүөмэрэ — **ШИ №ТУ14-0216.**

Сурукка ааккытын-суолугун, үлэтигин, дьизит аадырыһын чопчу ыйын. Редакцияга кирибит суруктар төнөрүллүбөт. **Автор этэрэ хаһыат санаатын мэлдьи биир буолбат.** «ЭНСИЭЛИ» - Нам улуунун хаһыата. **Редакция, издатель аадырыһа: 678380, СР, Нам улууһа, Нам сэл., Ст. Платонова уул., 1, 2 корп. Типография аадырыһа: 678380, СР, Нам улууһа, Нам сэл., Заложная уул., 4. E-mail: Namsy41141@mail.ru**

«Энсиэли» хаһыат РИС талыһына, тангыһына уонна бэчээттир сыһаар бэчээттэннэ. **Аадырыһа:** Нам сэл. Ст. Платонова уул., 1, 2 корп. Формата А3. Кээмэйэ 2 бэчээт. **лиис Көмүл сыһаанан атыгылаар Индекс — Р0005.** Тираһа — 1375 Бэчээкэ илии баттаньтын графига — 12:00 ч. 22.06.2017 с. Бэчээкэ илии баттанна — 11:20 ч. 22.06.2017 с.